

The Holy See

PAPA PAVAO VI.

EVANGELII NUNTIANDI

APOSTOLSKI NAGOVOR
O EVANGELIZACIJI U SUVREMENOM SVIJETU

SADRAJ

UVOD

I. OD KRISTA NAVJESTITELJA EVANĐELJA K CRKVI NAVJESTITELJICI

II. ŠTO ZNAČI NAVIJEŠTATI EVANĐELJE?

III. SADRAJ EVANGELIZACIJE

IV. PUTOVI EVANGELIZACIJE

V. KOME JE EVANĐELJE NAMIJENJENO?

VI. BLAGOVJESNICI

VII. DUH EVANGELIZACIJE

ZAKLJUČAK

UVOD

PAPA PAVAO VI.

ČASNOJ BRAĆI I PREDRAGIM SINOVIMA POZDRAV I APOSTOLSKI BLAGOSLOV

Posebni poticaj na evangelizaciju

1. NAVIJEŠTANJE EVANĐELJA ljudima našeg vremena, koji su puni nade a u isto vrijeme pritisnuti strahom i tjeskobom, nesumnjivo je sluenje kršćanskoj zajednici, ali i svima ljudima.

Upravo stoga Nam se zadaća utvrđivanja braće, koju smo od Gospodina primili s teretom Petrova Nasljednika^[1] i koja Nam je »salijetanje svakodnevno«^[2], ivotni i radni program, temeljna obveza Našeg pontifikata, čini još časnijom i potrebnijom kad u poslanju naviještanja Evanđelja treba da ohrabrimo svoju braću kako bi ga ispunili uvijek s većom ljubavlju, revnošću i veseljem u ova vremena nesigurnosti i zbunjenosti.

Povodom triju događaja

2. To elimo učiniti baš na završetku Svete godine u kojoj je Crkva nastojala »naviještati Evanđelje svim ljudima«^[3] u tenji da jedino izvrši dunost navjestiteljice Radosne vijesti Isusa Krista koja je proglašena u obliku dvaju temeljnih zahtjeva: »Obucite novog čovjeka«^[4] i »Dajte, pomirite se s Bogom«^[5].

Činimo to i o desetoj obljetnici završetka II. vatikanskog sabora ciljevi kojeg se, na kraju krajeva, mogu izraziti kao jedan jedincati cilj: Crkvu XX. stoljeća učiniti još prikladnijom za naviještanje Evanđelja ljudima XX. stoljeća.

elimo to učiniti i godinu dana nakon III. Općeg zasjedanja Sinode biskupa koja je, kao što je poznato, bila posvećena evangelizaciji, tim prije što su to od Nas traili sami sinodalni Oci. Doista, na kraju toga slavnog Zasjedanja odlučili su da Pastiru sveopće Crkve, u velikom povjerenju i skromnosti, izruče plod svog rada izjavljujući kako od Pape očekuju novi zamah koji će biti kadar stvoriti u Crkvi, ukorijenjenoj u neprolaznu snagu i moć Duhova, novo doba za naviještanje Evanđelja^[6].

Stvar koju smo za Našeg pontifikata često isticali

3. Vanost evangelizacije istaknuli smo još prije Sinode u više navrata. »Društvene uvjetovanosti — rekli smo svetom Kardinalskom zboru 22. lipnja 1973. — sve nas obvezuju da preispitamo metode, da svi istraujemo načine kako bi do suvremenog čovjeka kršćanska poruka mogla

doprijeti i kako bi on u njoj našao odgovor na svoja pitanja i snagu za svoje zalaganje oko ljudske uzajamnosti«^[7]. I dodali smo da se pri istinskom izvršavanju koncilskih zahtjeva bezuvjetno moramo suočiti s baštinom vjere koju Crkva mora očuvati u netaknutoj čistoći, ali da nam je ujedno dunost pružiti je ljudima našeg vremena, koliko je to samo moguće, na razumljiv i uvjerljiv način.

Nastavak Sinode iz 1974.

4. Ta vjernost poruci, koje smo slubenici, i vjernost osobama, kojima poruku moramo prenijeti netaknutu i ivu, središnja je os čitave evangelizacije. S obzirom na nju postavljaju se tri goruća pitanja koja je Sinoda iz 1974. neprestano imala pred očima:

- Što je u naše dane s onom skrovitom snagom Radosne vijesti koja je kadra ljudsku savjest potresti u samim njenim dubinama?
- Do koje mjere i na koji način je ta evanđeoska snaga kadra preobraziti čovjeka našeg vremena?
- Koje metode u naviještanju Evanđelja valja slijediti da bi njegova snaga bila djelotvorna?

U svojoj biti ta pitanja samo su proširenje onoga osnovnog pitanja koje Crkva sebi postavlja i koje se moe izraziti ovim riječima: Da li Crkva poslije Koncila i zahvaljujući Koncilu, koji je za nju bio Boji trenutak na ovoj povijesnoj prekretnici, jest ili nije spremnija da naviješta Evanđelje, da ga u ljudska srca unosi uvjerljivije, u duhovnoj slobodi i djelotvornije?

Poziv na razmišljanje

5. ivo osjećam da na postavljeno pitanje treba odgovoriti pošteno, ponizno i hrabro, spremni da u tom smjeru počnemo djelovati.

U našoj »brizi za sve Crkve«^[8] našoj braći i sinovima htjeli bismo pomoći da bi na te zahtjeve odgovorili. Neka naše riječi, koje bi na temelju blaga same Sinode htjele biti razmišljanje o evangelizaciji, potaknu na jednako razmišljanje čitav Boji Narod sabran unutar Crkve i nek budu u slubi novog poleta kod svih a naročito kod onih »koji se trude oko Riječi i poučavanja«^[9] kako bi svatko od njih bio onaj »koji ispravno ree riječ istine«^[10], koji obavlja djelo propovjednika Evanđelja i savršeno ispunja svoju slubu.

Smatrali smo da je ovakav Nagovor od goleme vanosti jer, ako se radi o Crkvi, prenošenje

Evandjelja za nju nije nešto neobvezatno: po naredbi Gospodina Isusa to je njezina dunost da bi ljudi mogli vjerovati i da bi se spasili. Da, ta poruka je neophodna. Ona je jedinstvena. Nemoguće ju je nečim drugim nadomjestiti. Ne podnosi ni ravnodušnost, ni sinkretizam, ni preudešavanja. U pitanju je ljudsko spasenje. Ona ukazuje na ljepotu Objave. Sadri mudrost koja nije od ovoga svijeta. Po sebi je kadra pobuditi vjeru, vjeru koja se temelji na sili Bojoj[11]. Ona je Istina. Zasluuje da joj apostol posveti sve svoje vrijeme, sve svoje sile, a da joj, ustreba li, rtvuje i vlastiti ivot.

I.

OD KRISTA NAVJESTITELJA EVANĐELJA K CRKVI NAVJESTITELJICI

Isusovo svjedočanstvo i poslanje

6. Svjedočanstvo koje Gospodin daje o sebi i koje sv. Luka biljei u svom Evandjelju — »Trebada navješćujem Evandjelje o Kraljevstvu Bojem«[12] — svakako je od velike vanosti jer u jednu riječ saima cjelokupno Isusovo poslanje: »Ta za to sam poslan«[13]. Svoj puni smisao dobivaju te riječi u povezanosti s riječima koje im prethode i gdje je Krist upravo na sebe primijenio riječ proroka Izaije: »Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima«[14].

Isus dakle za sebe izjavljuje da ga je Otac poslao da od grada do grada navješćuje, poglavito najsiromašnjijima koji su često najviše otvoreni. I svi vidovi njegova Otajstva — samo Utjelovljenje, čudesa, naučavanje, okupljanje učenika, slanje Dvanaestorice, kri i uskrsnuće, trajna prisutnost među svojima — zapravo su samo dijelovi njegova jedinstvenog navjestiteljskog djelovanja.

Isus, prvi navjestitelj Evandjelja

7. Za vrijeme Sinode biskupi su često isticali ovu istinu: sam Isus, Evandjelje Boje[15], prvi je i najveći blagovjesnik. Ostao je takav do kraja: do dovršenja, do rtvovanja zemaljskog ivota.

Evangelizirati! Što je taj zahtjev značio za Krista? Zacijelo, nije lako posve saeto izraziti puni smisao, sadraj i načine naviještanja kako ih je Isus shvaćao i ostvario. Uostalom, takvo saimanje nikada i ne moe biti završeno. Neka nam stoga bude dopušteno da ukaemo samo na neke bitne vidove.

Naviještanje Kraljevstva Bojeg

8. Blagovjesnik, Krist, naviješta prije svega Kraljevstvo, Boje Kraljevstvo koje je tako vano da u usporedbi s njime sve postaje »ostalo« koje se »nadodaje«[\[16\]](#). Jedino je Kraljevstvo dakle nešto posvemašnje a sve drugo tek s obzirom na nj dobiva vrijednost. Na bezbroj načina Gospodin nastoji opisati kolika je sreća pripadati tom Kraljevstvu, ta čudnovata sreća stvorena od nečega što svijet odbacuje[\[17\]](#); govori o zahtjevima Kraljevstva i njegovoj povelji[\[18\]](#), o glasnicima Kraljevstva[\[19\]](#), o njegovim otajstvima[\[20\]](#), o njegovoj djeci[\[21\]](#), o budnosti i vjernosti potrebitim svakome koji iščekuje konačni dolazak[\[22\]](#).

Naviještanje osloboditeljskog spasenja

9. Kao sr i središte svoje Radosne vijesti Krist naviješta spasenje, taj veliki dar Boji koji je oslobođenje od svega što čovjeka tlači no koji je poglavito oslobođenje od grijeha i Zloga, u radosti što čovjek poznaje Boga i što On spoznaje čovjeka, što ga čovjek moe vidjeti i njemu se predati. Sve to za Kristova ivota je započelo i konačno je dovršeno u njegovoj smrti i uskrsnuću, ali se uporno mora nastavljati kroz povijest da bi potpunoma bilo ostvareno na dan konačnoga Kristova Dolaska za koji nitko ne zna kada će biti nego samo Otac[\[23\]](#).

Uz cijenu mučnog nastojanja

10. To Kraljevstvo i to spasenje, ključne riječi u evangelizaciji Isusa Krista, svaki čovjek moe primiti kao milost i milosrđe no, u isto vrijeme, svatko ih mora i silom osvojiti — pripadaju silovitima, kae Gospodin[\[24\]](#) — kroz tegobe i patnje, iveći prema Evanđelju, odricanjima i po kriju, u duhu blaenstava. No prije svega, svatko do njih dolazi posvemašnjim nutarnjim obraćenjem koje Evanđelje naziva »metanoia«, a ta riječ znači temeljit preokret, duboku promjenu u shvaćanju i u srcu[\[25\]](#).

Neumorno propovijedanje

11. Naviještanje Kraljevstva Bojeg Krist je izvršio neumornim propovijedanjem riječi o kojem je rečeno da se nešto takvo nikada nije čulo: »Nova li i snana nauka!«[\[26\]](#); »I svi su mu povlađivali i divili se milini riječi koje su tekle iz njegovih usta«[\[27\]](#); »Nikada nitko nije ovako govorio«[\[28\]](#). Te

riječi upozoravaju na prisutnost Boje tajne, na njegov naum i njegovo obećanje, koji mijenjaju čovjekovo srce i čovjekovu sudbinu.

Uz pratnju evanđeoskih znakova

12. No on ujedno ostvaruje taj navještaj uz nebrojene znake koji kod mnoštva izazivaju zaprepaštenost i u isto vrijeme ga vuku k njemu da ga vidi, da ga čuje, da mu se prepusti kako bi ga preobrazio: iscijeljeni bolesnici, vino postalo od vode, umnoeni kruh, ivotu vraćeni mrtvaci. A među svim znakovima onaj kojem se pridaje naročito značenje: malenima, siromašnima propovijeda se Evanđelje, postaju njegovim učenicima, okupljaju se u »njegovo Ime« u veliku zajednicu onih koji u nj vjeruju. Naime, taj Isus koji je izjavio: »Treba da navješćujem Evanđelje o Kraljevstvu Bojem«^[29] isti je Isus o kome je Ivan Evanđelist napisao kako je morao umrijeti »da raspršene sinove Boje skupi u jedno«^[30]. Stoga on ispunja svoju objavu dopunivši je i potvrdivši je svime u čemu se je očitovao, riječima i djelima, znakovima i čudesima, osobito pak svojom smrću, svojim uskrsnućem i slanjem Duha Istine^[31].

Zajednica koja je evangelizirana i zajednica koja evangelizira

13. Oni koji iskreno prihvate Radosnu vijest, snagom tog prihvaćanja i zajedničke vjere sabiru se dakle u Ime Isusovo da bi Kraljevstvo zajedno traili, gradili i ivjeli. Čine jednu zajednicu koja i sama počinje naviještati Evanđelje. Zapovijed dana Dvanaestorici — »Idite, navješćujte Radosnu vijest« — vrijedi tako, premda na drugi način, za sve kršćane. Njih stoga Petar s pravom naziva »narodom stečenim da naviješta silna djela« (Boja)^[32], ista ona veličanstvena djela o kojima je svatko mogao čuti na svome jeziku^[33]. Radosna vijest o Kraljevstvu koje dolazi i koje je započelo vrijedi, uostalom, za sve ljude i za sva vremena. Oni koji su je primili, oni koje okuplja u zajednicu spasenja, mogu je i moraju priopćivati i dalje širiti.

Naviještanje Evanđelja — vlastiti poziv Crkve

14. Crkva to znade. Ona je duboko svjesna da se Spasiteljeva riječ — »Treba da navješćujem Evanđelje o Kraljevstvu Bojem«^[34] — posvema na nju odnosi. Ona dragovoljno dodaje sa sv. Pavlom: »Jer, što navješćujem Evanđelje, nije mi na hvalu, ta dunost mi je. Doista, jao meni ako Evanđelje ne navješćujem!«^[35]. Puni radosti i utjehe slušali smo na završetku onoga velikog skupa u listopadu 1974. ove riječi: »Još jednom elimo potvrditi da zadaća naviještanja Evanđelja svima ljudima tvori temeljno poslanje Crkve«^[36], zadaću i poslanje što uslijed velikih promjena u

suvremenom društvu postaju sve hitniji. Da Crkva moe naviještati Evanđelje, za nju je to zapravo milost i njeno poslanje, njena najdublja raspoznajna crta. Ona je upravo radi naviještanja Evanđelja, tj. radi propovijedanja i poučavanja, da bi bila kanal dara milosti, da pomiruje grešnike s Bogom, da nastavlja Kristovu rtvu u svetoj misi koja je spomen-čin njegove smrti i njegova slavnog uskrsnuća.

Spone između Crkve i evangelizacije

15. Kada u Novom zavjetu čovjek čita o počecima Crkve, prateći korak po korak njenu povijest te kako ona ivi i djeluje, vidi da je ona uz naviještanje Evanđelja vezana najdubljim što uopće u sebi ima.

- Evangelizacijskim djelovanjem Isusa i Dvanaestorice Crkva se rađa. Ona nastaje kao redoviti, eljeni, najizravniji i najuočljiviji plod tog djelovanja: »Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode«[\[37\]](#). A »oni, prigrlivši riječ, krstiše se te im se u onaj dan pridruži oko tri tisuće duša... Gospodin je pak danomice zajednici pridružio spasenike«[\[38\]](#).

- A kad je Crkva rođena iz poslanja, Isus je također šalje. Dok se Gospodin slave vraća k Ocu, ona ostaje u svijetu. Ostaje kao sumračan i u isto vrijeme presjajan znak nove Isusove nazočnosti, znak njegova odlaska i njegova ostanka. Njegov prođetak i njegovo nastavljanje. No, prije svega, pozvana je nastaviti njegovo poslanje i njegovu ulogu navjestitelja Evanđelja[\[39\]](#). Stoga se zajednica kršćana ne zatvara nikada u samu sebe. Njen nutarnji ivot — ivot molitve, slušanje Riječi i apostolsko naučavanje, ivljena bratska ljubav, kruh koji se lomi[\[40\]](#) — poprima puninu svog smisla samo kad postaje svjedočanstvo, kad izaziva udivljenje i obraćenje, kad postaje propovijed i navještaj Radosne vijesti. Tako cijela Crkva prima poslanje naviještanja Evanđelja a djelovanje svakog pojedinca vano je za sve.

- Crkva navjestiteljica Evanđelja počinje evangelizirati samu sebe. Kao zajednica vjernika, zajednica ivljene i priopćavane nade, zajednica bratske ljubavi, neprestano sluša što mora vjerovati, koji su razlozi njezine nade, o novoj zapovijedi ljubavi. Kao Boji narod uronjen u svijet i često napastovan od kumira, uvijek osjeća potrebu da čuje kako se razglašuju veličanstvena djela Boja[\[41\]](#) preko kojih se obratila Gospodinu, da bi je on ponovno sazvaio i ujedinio. Jednom riječi to znači da ona uvijek osjeća potrebu evanđeoskog naviještanja ako eli ušćuvati svoju svjeinu, poletnost i snagu za naviještanje. II. vatikanski sabor na to je podsjetio[\[42\]](#) a Sinoda od 1974. snanim riječima nastavlja govoriti o Crkvi koja se evangelizira u trajnu obraćenju i obnavljanju kako bi vjerodostojno mogla naviještati Evanđelje svijetu.

- Crkva je čuvarica Radosne vijesti koju mora naviještati. Njoj su povjerena obećanja Novog Saveza u Isusu Kristu, povjeren joj je Gospodinov i apostolski nauk, Riječ ivota, izvori milosti i

Boje blagosti, put spasa. To je sadraj Evanđelja, pa prema tome i evangelizacije, sadraj što ga ona čuva kao ivi i dragocjeni poklad koji ne smije sakriti već ga mora drugima dati.

- Crkva koja je poslana i evangelizirana i sama šalje navjestitelje Radosne vijesti. U njihova usta ona stavlja Riječ koja spašava, tumači im poruku koju čuva, daje im punomoć koju je sama primila i šalje ih da propovijedaju. Ne sebe ili svoje osobne ideje[43] nego Evanđelje kojem ni ona ni oni nisu gospodari i neograničeni posjednici da bi njime raspolagali po vlastitu nahođenju već su slubenici koji ga moraju prenijeti u najvećoj vjernosti.

Crkva, neodvojiva od Krista

16. Između Krista, Crkve i evangelizacije postoji dakle duboka povezanost. U ovom »vremenu Crkve« zadaća naviještanja Evanđelja povjerena je upravo Crkvi. Ta zadaća ne ostvaruje se bez nje, a još manje protiv nje.

Svakako, dobro je da na to upozorimo u trenutku kada, ne bez bola, slušamo neke, za koje elimo vjerovati da su dobronamjerni ali nesumnjivo u duhu zbunjeni, kako ponavljaju da hoće ljubiti Krista ali bez Crkve, slušati Krista ali ne i Crkvu, pripadati Kristu ali izvan Crkve. Neutemeljenost takva raskoraka jasno se vidi iz riječi Evanđelja: »Tko vas prezire, mene prezire«[44]. I kako htjeti ljubiti Krista a ne ljubiti Crkvu ako je najljepše svjedočanstvo za Krista upravo ono Pavlovo: »Krist je ljubio Crkvu te je sebe predao za nju«?[45]

II.

ŠTO ZNAČI NAVIJEŠTATI EVANĐELJE?

Sloenost navjestiteljskog djelovanja

17. U evanđeoskom naviještanju Crkve ima zacijelo elemenata i vidova o kojima se mora voditi računa. Neki su tako vani da ih se naprosto poistovjećuje sa samom evangelizacijom. Bilo je tako pokušaja da se evangelizacija definira kao navještaj o Kristu onima koji ga ne poznaju, kao propovijedanje, katehizacija, krštavanje ili dijeljenje drugih sakramenata.

Ta bogata, dinamična i sloena stvarnost evangelizacije ne moe se odrediti nikakvom djelomičnom i nepotpunom definicijom ako se ne eli doći u opasnost da ta stvarnost bude osiromašena ili čak

osakaćena. Nemoguće ju je naprosto dosegnuti ako se ne pokušaju jednim pogledom obuhvatiti svi njezini bitni elementi.

Ti elementi o kojima je za vrijeme Sinode mnogo rečeno još više su produbljeni radom koji je uslijedio nakon Sinode. Raduje Nas što je sve to u svojoj biti sukladno s baštinom II. vatikanskog sabora, naročito sa sadržajem konstitucija **Lumen Gentium** i **Gaudium et Spes** i s dekretom **Ad Gentes**.

Obnova čovječanstva

18. Što se Crkve tiče, navijestiti Evanđelje znači unijeti Radosnu vijest u svaku ljudsku sredinu i u tom srazu samo čovječanstvo iznutra preobraziti, učiniti ga novim: »Evo, sve činim novo!«^[46]. No, nema novog čovječanstva ako najprije nema novih ljudi, krsne novosti^[47] i ivota prema Evanđelju^[48]. Dakle, svrha evangelizacije zapravo je ta unutrašnja promjena i, ako bi se to smjelo izraziti jednom riječi, Crkva naviješta Evanđelje dok samom boanskom snagom Poruke koja se naviješta^[49] ide za tim da istovremeno obrati osobnu i kolektivnu svijest ljudi, njihovo djelovanje, ivot i njihove stvarne ivotne sredine.

Obnova svega ljudskoga

19. Sve što je ljudsko mora doivjeti preobrazbu! Crkvi naime nije samo do toga da se Evanđelje propovijeda na sve prostranijim područjima svijeta ili sve većem broju novih populacija već također mora teiti da snagom Evanđelja tako reći isprevrne mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i ivotne obrasce koji su unutar ljudskoga roda u suprotnosti s Bojom Riječi i njegovim naumom spasenja.

Evangelizacija kultura

20. Sve što smo upravo rekli mogli bismo ovako saeti: vano je da se evangelizira kultura i kulture čovjeka, ali ne dekorativno, površinski lakirano, nego ivotno do samih korijena, u bogatom i širokom smislu što ga ti izrazi imaju u **Gaudium et spes**^[50], polazeći uvijek od osobe i vraćajući se uvijek k odnosima među osobama i odnosu s Bogom.

Evanđelje, pa dosljedno tome i evangelizacija ne poistovjećuju se s kulturom i nezavisni su od svih kultura. Unatoč tome, Kraljevstvo koje Evanđelje naviješta ive ljudi duboko vezani uz neku

određenu kulturu, a u samoj izgradnji Kraljevstva neminovno se pozajmljuju sastavnice neke kulture, odnosno sastavnice ljudskih kultura. Iako su s obzirom na kulture nezavisni, Evanđelje i evangelizacija nisu nuno s njima nespojivi već su u stanju proeti sve kulture a da ih one ne zarobe.

Nema dvojbe da je rascjep između Evanđelja i kulture drama našeg vremena kao što je bio slučaj i u drugim razdobljima. Treba stoga da se sve poduzme u smjeru plodnog evangeliziranja kulture odnosno, još točnije rečeno, kultura. U sučeljenju s Radosnom vijesti one moraju biti preporođene. Do takva sučeljenja, međutim, neće doći ako Radosna vijest ne bude naviještena.

Prvorazredna vanost ivotnog svjedočanstva

21. Evanđelje mora najprije biti razglašeno svjedočenjem. Eto, usred ljudske zajednice u kojoj ive, neki kršćani ili skupine kršćana očituju svoju sposobnost shvaćanja i prihvaćanja, svoje zajedništvo ivota i sudbine s drugima, svoju uzajamnost u nastojanjima svih za sve što je dobro i čestito. Oni k tome posve jednostavno i neusiljeno zrače svoju vjeru u vrednote koje su iznad uobičajenih vrednota i svoju nadu u nešto što se ne vidi, o čem se čovjek po sebi ne bi usudio ni sanjati. Takvim svjedočanstvom bez riječi kršćani u srcima onih koji ih vide kako ive neodoljivo izazivaju pitanje: Zašto su oni takvi? Zašto provode takav ivot? Što ih — ili tko ih nadahnjuje? Zašto su među nama? — Već je takvo svjedočenje šutljivo ali vrlo snano i djelotvorno razglašivanje Radosne vijesti. To je prvi korak u evangelizaciji. Tu su i prva pitanja koja će moda postaviti mnogi nekršćani, bilo da se radi o ljudima kojima Krist nikada nije naviješten, bilo o krštenim ljudima koji ne prakticiraju, koji ive unutar kršćanstva ali ne i prema kršćanskim načelima, ili pak o ljudima koji trae — ne bez patnje — nešto ili Nekoga koga naslućuju iako mu ne znaju ime. Pojavit će se zatim druga, dublja i privlačnija pitanja izazvana tim svjedočanstvom koje znači prisutnost, sudioništvo, uzajamnost i koje je u evangelizaciji bitni, općenito sasvim prvi element^[51].

S obzirom na tu vrst svjedočenja, svi kršćani su pozvani i pod raznim vidovima mogu biti pravi navjestitelji Evanđelja. Pomišljamo naročito na odgovornost s obzirom na migrante u zemljama koje ih primaju.

Neophodnost izričitog navještaja

22. No sve to bit će nedostatno, jer se i najbolje svjedočanstvo na kraju pokae nemoćnim, ako ne bude razjašnjeno i opravdano — Petar to označava kao »obrazloenje nade«^[52] —, iznijeto u obliku razgovijetnoga, nedvosmislenog navještaja o Isusu Gospodinu. Dakle, Radosnu vijest koja je razglašena ivotnim svjedočanstvom ubrzo valja navijestiti i riječju ivota. Nema istinske

evangelizacije ako se ne obznani ime, nauka, ivot, Obećanja, Kraljevstvo, otajstva Sina Bojega Isusa iz Nazareta.

Nakon Petrova govora u jutro prvih Duhova, povijest Crkve miješa se i stapa s poviješću tog naviještanja. I u svakom novom razdoblju ljudske povijesti, u elji da neprestano naviješta Evanđelje, Crkvu muči samo jedno: Koga poslati da naviješta otajstvo Isusa Krista? Kojim jezikom navijestiti to otajstvo? Što učiniti da ono odjekne i stigne do svih koji ga moraju čuti? To razglašavanje — **kérygme**, propovijedanje ili kateheza — ima tako vano mjesto u evangelizaciji da se često uzima kao njena istoznačnica. Ono je ipak samo jedan vid evangelizacije.

ivotno i zajedničarsko pridruenje

23. Navještaj doista dosie svoju puninu kad se poslušā, prihvati i usvoji te u onome koji ga je tako primio izazove unutrašnji pristanak. Svakako, pristanak uz istine koje je Gospodin u svom milosrđu objavio. Ali još i više: pristajanje uz ivotni program koji to pristajanje uključuje, na ivot koji je odsad promijenjen. Ukratko, pristanak uz Kraljevstvo, odnosno uz »novi svijet«, novi poredak stvari, nov način postojanja, ivljenja i suivota koji započinju s Evanđeljem. To pristajanje koje ne moe ostati apstraktno i beivotno zapravo se očituje opipljivim i vidljivim ulaskom u neku zajednicu vjernika. Tako oni čiji je ivot preobraen nadiru u zajednicu koja je sama po sebi znak preobrazbe, znak novosti ivota: to je Crkva, vidljivi sakrament spasenja[53]. Sam pak ulazak u crkvenu zajednicu izraava se i mnogim drugim znakovima koji su nastavak i proširenje znaka Crkve. U dinamici evanđeoskog naviještanja onaj koji prihvati Evanđelje kao Riječ na spasenje[54] obično to sakramentalno očituje pridruenjem Crkvi i primanjem sakramenata koji očituju i podravaju to pridruenje, milošću koju daju.

Apostolsko djelovanje

24. Naposljetku, čovjek koji je evangeliziran sam počinje evangelizirati. To je provjera istinitosti, kamen kušnje u evangelizaciji: nemoguće je i zamisliti da je netko Riječ prihvatio i predao se Kraljevstvu a da sam sa svoje strane ne počne svjedočiti i naviještati.

Na kraju ovog razmišljanja o značenju evangelizacije, samo još jedna primjedba u svjetlu koje će, kako smatramo, biti jasnije ono što nakon toga slijedi.

Kao što smo već rekli, evangelizacija je sloen postupak koji uključuje razne elemente: obnovu čovječanstva, svjedočenje, izričiti navještaj, pristanak srca, ulazak u zajednicu, primanje znakova, apostolsko djelovanje. Moda se čini da su ti elementi jedan drugome oprečni, čak da se isključuju.

U biti, oni se uzajamno dopunjuju i obogaćuju. Svakog od njih valja promatrati kao upotpunjenje drugima. U tome je zasluga nedavne Sinode što nas je neprestano poticala da te elemente međusobno uskladimo, umjesto da ih jedne drugima suprotstavljamo, kako bismo u cijelosti razumjeli evangelizacijsko djelovanje Crkve.

Htjeli bismo dakle sada nešto reći upravo pod takvim sveobuhvatnim vidom, htjeli bismo ispitati sadraj evangelizacije i sredstava naviještanja, te naznačiti poblie kome je naviještanje Evanđelja namijenjeno i čija je to danas dunost.

III.

SADRAJ EVANGELIZACIJE

Bitni sadraj i uzgredni elementi

25. U poruci koju Crkva naviješta svakako ima mnogo uzgrednih elemenata. Kako će Crkva ponuditi te elemente, uvelike zavisi o promjenljivim okolnostima. Zato su i oni također podloni promjenama. Uz to, ipak, postoji i nepromjenljivi sadraj, iva jezgra koja se ne bi mogla izobličiti ili prešutjeti a da se time ozbiljno ne iskrivi sama evangelizacija.

Svjedočenje za Očevu ljubav

26. Nije na odmet da se prisjetimo: evangelizirati u prvom redu znači na jednostavan i izravan način svjedočiti o Bogu koji se objavio po Isusu Kristu u Duhu Svetomu. Svjedočiti da je on u svome Sinu ljubio svijet; da je u svojoj Utjelovljenoj Riječi dao opstojnost svakoj stvari i ljude pozvao na vječni ivot. Taj govor o Bogu kod mnogih će moda naići na Boga Nepoznatog^[55] kome se klanjaju ne znajući mu ime ili ga trae slijedeći tajni zov svog srca dok osjećaju svu ispraznost tolikih idola. No on je ipak pravo evanđeosko naviještanje jer pokazuje kako Stvoritelj nije čovjeku neka bezimena i daleka sila već Otac. »Djeca se Boja zovemo, i jesmo«^[56] i u Bogu smo, prema tome, jedni drugima braća.

U središtu poruke: spasenje u Isusu Kristu

27. Evangelizacija će uvijek, kao temelj, sr i u isto vrijeme najviši domet svog dinamizma, također jasno razglašivati da je u Isusu Kristu, Sinu Bojem koji postade čovjekom, koji je umro i uskrsnuo, kao dar milosti i Bojeg milosrđa^[57] svakome čovjeku ponuđeno spasenje. I ne radi se o nekakvom nutarnjem spasenju koje bi se moglo mjeriti prema tvarnim, pa čak ni prema duhovnim dobrima, koja se iscrpljuju u vremenitu postojanju ili su posvema istovjetna s vremenitim eljama, nadama, poslovima i borbama: ono prelazi sve granice da se dovrši u zajedništvu sa samim Posvemašnjim, tj. s Bogom. To spasenje je onostrano, eshatološko. Dakako, ono u ovom ivotu započinje ali se dovršava u vječnosti.

U znaku nade

28. Dosljedno tome, evangelizacija nuno sadri proročki nagovještaj o onostranosti, onaj duboki i konačan poziv upućen čovjeku, poziv koji znači nastavak na sadašnje stanje a u isto vrijeme prekid s tim stanjem: ide s onu stranu vremena i povijesti, onkraj stvarnosti ovoga svijeta kojega lik prolazi i s onu stranu stvari ovoga svijeta skroviti domašaj kojih će se jednoga dana očitovati; ide s onu stranu samog čovjeka čija istinska sudbina se ne iscrpljuje u njegovu vidljivu izgledu nego će se razotkriti u budućem ivotu^[58]. Evangelizacija dakle sadri i propovijedanje nade u obećanja koja je Bog dao novim savezom u Isusu Kristu; propovijedanje Boje ljubavi prema nama i naše ljubavi prema njemu; propovijedanje bratske ljubavi prema svim ljudima — te sposobnosti darivanja i opraštanja, odricanja i bratskog pomaganja — što je, izvirujući iz Boje ljubavi, sr samog Evandjelja; propovijedanje o tajni zla i o djelotvornoj tenji dobru. Propovijedanje ujedno, a ta potreba uvijek je prijeka, o traenju samoga Boga po molitvi, naročito po molitvi klanjanja i zahvaljivanja, no i po zajedništvu s vidljivim znakom susreta s Bogom, po Crkvi Isusa Krista, a ono se izraava posredstvom drugih znakova Krista koji u Crkvi ivi i djeluje, posredstvom sakramenata. Ako se sakramenti tako proivljavaju, ako se naime slave u svoj svojoj punini, nemoguće je — kao što bi neki htjeli — da su smetnja evangelizaciji ili da bi vodili njenu zastranjivanju. Naprotiv, oni omogućuju da se evangelizacija očituje u svoj svojoj širini. Naime, cjelokupna evangelizacija više je od propovijedanja određene poruke: ona znači utemeljenje Crkve koje nema bez tog disanja, bez sakramentalnog ivota kojemu je vrhunac u Euharistiji^[59].

Poruka koja zahvaća čitav ivot

29. No, evangelizacija ne bi bila potpuna kad ne bi vodila računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između Evandjelja te čovjekova osobnog i društvenog ivota. Stoga evangelizacija poprima oblik izričite poruke koja je prilagođena i uvijek posuvremenjena raznim ivotnim prilikama s

obzirom na prava i dunosti svake ljudske osobe, s obzirom na obiteljski ivot bez kojega uopće nije moguć nesputan razvitak osoba[60], s obzirom na zajednički ivot u društvu, međunarodni ivot, mir, pravdu i razvoj; poprima oblik poruke o oslobođenju koja je naročito snana u naše doba.

Poruka o oslobođenju

30. Poznato je kako su o tome na nedavnoj Sinodi govorili mnogi biskupi sa svih kontinenata, naročito biskupi iz Trećega svijeta, s pastoralnom zauzetošću u kojoj je titrao glas milijuna sinova Crkve koji čine te narode. Radi se o narodima koji svim svojim silama tee da prevladaju sve ono što ih stavlja na rubove ivota: glad, kronične bolesti, nepismenost, osiromašenost, nepravde u međunarodnim odnosima i naročito u trgovinskoj razmjeni, stanja gospodarskoga i kulturalnog neokolonijalizma koji je često jednako okrutan kao i stari politički kolonijalizam. Dunost je Crkve, isticali su biskupi, da milijunima ljudskih bića od kojih su mnoga njezina djeca navijesti oslobođenje; ona mora pomoći da do tog oslobođenja zaista dođe, mora za nj svjedočiti i poraditi na tome da ono bude potpuno. Sve to evangelizaciji nije tuđe.

U nunoj povezanosti s promicanjem čovjeka

31. Uistinu, postoji duboka povezanost između evangelizacije i promicanja čovjeka, odnosno između evangelilizacije i razvoja, oslobođenja. Ona je antropološkog reda jer čovjek kome treba navijestiti Evanđelje nije nipošto neko apstraktno biće nego nosilac različitih društvenih i gospodarskih problema. Ona je i teološkog reda budući da je nemoguće razdvojiti razinu stvorenja od razine Otkupljenja u suočenju s vrlo stvarnim nepravdama s kojima se treba boriti kako bi se pravda ponovno uspostavila. Ta povezanost izrazito je evanđeoskog reda, reda ljubavi: kako zapravo razglašivati novu zapovijed a ne promicati, u pravdi i istinskome miru, ispravan čovjekov rast? Smatrali smo da i Mi na to moramo upozoriti podsjećajući kako je neprihvatljivo »da djelo evangelizacije moe ili smije zanemariti krajnje ozbiljna i tako uznemiravajuća pitanja pravde, oslobođenja, razvoja i mira u svijetu. Kad bi se to dogodilo, bilo bi to zanemarivanje evanđeoske nauke o ljubavi prema blinjemu koji trpi ili se nalazi u bijedi«[61].

No, isti ti glasovi koji su zauzeto, pametno i hrabro načeli na Sinodi to goruće pitanje, jednako su na našu veliku radost ponudili i svijetla načela za razumijevanje vanosti i dubokog smisla onog oslobođenja koje je navijestio i ostvario Isus iz Nazareta i koje Crkva propovijeda.

Bez umanjivanja i dvosmislenosti

32. Ne treba doista kriti da su mnogi velikodušni kršćani, osjetljivi na potresna pitanja oslobođenja i u elji da Crkvu potaknu na zalaganje oko oslobođenja, često u napasti da njeno poslanje svedu na razinu čisto vremenite svrhe; da njene ciljeve čisto antropocentrično usmjere; da spasenje kojeg je Crkva glasnica i sakrament svedu na materijalno blagostanje, njenu djelatnost na zahvate društvenog ili političkog reda, zaboravljajući posve na njenu duhovnu i religioznu usmjerenost. No kad bi se sve to ostvarilo, Crkva bi izgubila svoj temeljni smisao. Njena poruka o oslobođenju ne bi više imala nikakve izvornosti te bi je lako prigrabili i zloupotrijebili razni ideološki sustavi i političke stranke. Ne bi više bila u stanju autoritativno, u Boje ime, naviještati oslobođenje. Baš zato smo u onom nagovoru na otvorenju trećega sinodalnog Općeg zasjedanja i htjeli istaknuti »kako je neophodno da se ponovno jasno potvrdi specifično-religiozno usmjerenje evangelizacije. Ona bi izgubila svaku opravdanost ako bi se udaljila od svoga religioznog stoera prema kojem se usmjeruje, a to je Kraljevstvo Boje prije svega drugog, u punini svog teološkog smisla«^[62].

Evandeosko oslobođenje

33. O oslobođenju koje evangelizacija naviješta i nastoji u ivot provesti valja prije svega reći slijedeće:

- ono se ne moe staviti unutar uskih gospodarskih, političkih, društvenih ili kulturalnih međa nego mora voditi računa o čitavu čovjeku, o svim njegovim dimenzijama uključujući njegovu otvorenost prema potpunosti, pa i prema Posvemašnjosti Bojoj;

- ono je dakle povezano sa stanovitim poimanjem čovjeka, s određenom antropologijom koja se nikad ne moe rtvovati potrebama bilo kakve strategije, prakse ili kratkotrajne uspješnosti.

Povezano je s Kraljevstvom Bojim

34. Stoga Crkva dok propovijeda oslobođenje i dok se pridruuje onima koji za nj rade i trpe, ne prihvaćajući da se njeno poslanje isključivo ograničava na religiozno područje i da se ne brine o čovjekovim vremenitim problemima, ipak ponovno potvrđuje prvenstvo svoga duhovnog poziva i ne pristaje da navještaj o Kraljevstvu zamijeni propovijedanjem ljudskih oslobođenja. Štoviše, ističe da bi njezin doprinos oslobođenju bio nepotpun ako bi propustila navijestiti spasenje u Isusu Kristu.

Uz evandeosko poimanje čovjeka

35. Crkva pribliava ali nikad ne poistovjećuje ljudsko oslobođenje i spasenje u Isusu Kristu jer ona, na temelju objave, povijesnog iskustva i razmišljanja iz vjere, znade da svako poimanje oslobođenja nije neminovno suvislo i spojivo s evanđeoskim shvaćanjem čovjeka, stvari i događaja; ona znade da za dolazak Bojeg Kraljevstva nije još dostatno izvesti oslobođenje, osigurati blagostanje i razvoj.

Crkva je dapače čvrsto uvjerena da svako vremenito oslobođenje, da svako političko oslobođenje — pa i onda kad ono nastoji naći svoje opravdanje na ovoj ili onoj strani Staroga ili Novog Zavjeta, čak kad se u svojim, ideološkim zahtjevima ili normama svog djelovanja poziva na teološke postavke i zaključke, čak kad eli biti teologija za današnje vrijeme — ono u sebi nosi klicu vlastite negacije i odstupanje od ideala kojemu tei, bilo stoga što njegove najdublje pobude nisu nadahnute pravdom u ljubavi, bilo stoga što zanos koji ga pokreće nema prave duhovne dimenzije a njegova konačna svrha nije spasenje i blaenstvo u Bogu.

Nuno zahtijeva obraćenje

36. Doista, Crkva smatra da je vana i neodgodiva borba za čovječnije i pravednije strukture koje više poštuju prava osobe, koje su manje nasilne i manje podjarmljuju, ali je svjesna da i najbolje strukture, najbolje zamišljeni sustavi ubrzo postaju nečovječni ako sklonosti ljudskog srca nisu pročišćene, ako nema obraćenja u srcu i u shvaćanjima onih koji u tim strukturama ive ili njima ravnaju.

Isključujući nasilje

37. Crkva ne moe prihvatiti nasilje, pogotovo ne prihvaća oruanu silu koju je nemoguće kontrolirati kad uzme maha ni smrt bilo koga kao put oslobođenja, jer znade da nasilje uvijek izaziva nasilje te neizbjeno rađa nove oblike ugnjetavanja i porobljavanja koji su često još tei od onih od kojih se htjelo osloboditi. Za vrijeme svog puta u Kolumbiju otvoreno smo izjavili: »Dopustite, napokon, Naš poticaj da se ne pouzdajete u nasilje i u revoluciju; to je suprotno kršćanskom duhu, a moe također odgoditi umjesto da ubrza društveni napredak kojemu s punim pravom teite«[\[63\]](#). »Moramo reći i iznova potvrditi da nasilje nije sukladno ni kršćanstvu ni Evanđelju i da bi grubo ili nasilno mijenjanje struktura bilo pogrešno, u sebi nedjelotvorno i, svakako, protivno dostojanstvu naroda«[\[64\]](#).

Poseban doprinos Crkve

38. Nakon svega što smo dosada rekli, Mi smo radosni što Crkva dolazi do sve ivlje svijesti o vlastitu, bitno evanđeoskom ponašanju kojim moe surađivati u oslobođenju čovjeka. I što ona poduzima? Sve više i više nastoji da bude mnogo kršćana koji se istinski zalau za oslobođenje drugih ljudi. Tim kršćanima »osloboditeljima« prua nadahnuće vjere, pobudu bratske ljubavi i socijalnu nauku koju pravi kršćanin prima s panjom, ali njome gradi na temelju svog razuma i svog iskustva kako bi ona bila ivotno djelovanje, suradnja i zalaganje. Sve to, nezavisno od taktiziranja ili sluenja nekom političkom sustavu, mora biti značajka oduševljena poleta angairanog kršćanina. Crkva trajno nastoji da kršćansku borbu za oslobođenje ugradi u općenit naum spasenja koji naviješta.

O ovome što smo upravo ponovno spomenuli više puta se raspravljalo na Sinodi. Toj temi htjeli smo uostalom dati neka razjašnjenja u nagovoru koji smo Ocima upravili na svršetku Općeg zasjedanja[65].

Opravdano se nadamo da će iznesene misli pomoći da se izbjegnu nejasnoće što ih često poprima riječ »oslobođenje« u raznim ideologijama, sustavima i političkim skupinama. Oslobođenje koje evangelizacija razglašuje i pripravlja isto je ono oslobođenje koje je Krist navijestio svojom rtvom.

Vjerska sloboda

39. Od toga pravog oslobođenja koje je povezano s evangelizacijom i koje zapravo tei ostvarenju struktura za obranu ljudske slobode ne moe se odvojiti zahtjev da se osiguraju sva osnovna ljudska prava među kojima vjerska sloboda ima veoma vano mjesto. Nedavno smo govorili o suvremenosti tog problema, istaknuvši »koliko je kršćana još danas prignječeno sustavnim ugnjetavanjem samo zato što su kršćani, zato što su katolici! Nastavlja se drama vjernosti Kristu i drama vjerske slobode, pače i onda kad se skriva iza odlučnih izjava u prilog prava ljudske osobe i društva«[66].

IV.

PUTOVI EVANGELIZACIJE

Traenje prikladnih sredstava

40. Neprijeporna vanost koju ima sadraj evangelizacije nipošto nas ne smije omesti da shvatimo kolika je vanost njenih putova i sredstava.

Uvijek je suvremeno pitanje »kako evangelizirati jer se načini evangelizacije mijenjaju prema različitim okolnostima vremena, mjesta, kulture i tako su, na neki način, izazov našoj sposobnosti otkrivanja i prilagođavanja.

Posebno moramo nastojati mi Pastiri u Crkvi da odvano i mudro, potpuno vjerni sadraju, pronalazimo najprilagođenije i najdjelotvornije načine za prenošenje evanđeoske poruke ljudima našeg vremena. U svom razmišljanju spominjemo samo nekoliko putova koji su s ovog ili onog razloga od temeljne vanosti.

Svjedočanstvo ivota

41. Ponajprije, bez ponavljanja onoga što smo već rekli, istaknimo slijedeće: Crkvi je prvo sredstvo evangelizacije svjedočanstvo izvornoga kršćanskog ivota predanog Bogu u zajedništvu koje ništa nije kadro uništiti i ujedno, u bezgraničnoj revnosti, predanog blinjemu. »Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje — rekli smo nedavno skupini laika — ili ako sluša učitelje sluša ih zato što su svjedoci«[\[67\]](#). Dobro je to izrazio sv. Petar podsjećajući koliki je čar čista i smjerna ivota »koji bez riječi pridobiva čak i one koji su neposlušni Riječi«[\[68\]](#). Crkva će dakle evangelizirati svijet ponajprvo svojim ponašanjem, svojim ivotom, tj. ivljenim svjedočanstvom svoje vjernosti Gospodinu Isusu, svjedočanstvom ivota i predanosti, slobodom pred silama ovog svijeta, jednom riječi svetošću.

Iva propovijed

42. Po tom, nije na odmet istaknuti vanost i potrebu propovijedanja. »Ali kako da prizovu onoga u koga ne povjerovaše? A kako da povjeruju u onoga koga nisi čuli? Kako pak da čuju bez propovjednika? (...) Dakle: vjera po poruci, a poruka riječju Kristovom«[\[69\]](#). Zakon što ga je nekoć tako izrazio Apostol Pavao i danas je na snazi.

Uistinu, propovijed je uvijek neophodna kao usmeno razglašivanje poruke. Dobro Nam je poznato kako se suvremeni čovjek, obasut govorima, često osjeća premorenim da bi riječ saslušao ili, što je još gore, kao da je protiv riječi stekao nekakvu otpornost. Znademo i za misao mnogih psihologa i sociologa koji kau da je suvremeni čovjek prešao iz civilizacije riječi koja je odsada nedjelotvorna i beskorisna, i da danas ivi u civilizaciji slike. Svakako, te činjenice morale bi nas potaknuti da u prenošenju evanđeoske poruke koristimo suvremena sredstva koja su plod ove

civilizacije. Ima u tom smislu već valjanih napora. S Naše strane možemo ih samo pohvaliti i obodriti da se još više razviju. No, zamor što ga danas izazivaju toliki prazni govori ili suvremena prikladnost tolikih drugih oblika priopćavanja ne smiju ipak uroditi omalovaavanjem one postojeće snage riječi niti prouzročiti da se u nju izgubi povjerenje. Riječ je uvijek suvremena, pogotovo kad je nositeljica sile Boje[70]. Upravo zato suvremeno je i načelo sv. Pavla: »Vjera po poruci«[71], a to znači da čovjek baš slušanjem Riječi dolazi k vjeri.

Sluba Riječi

43. To propovijedanje Evanđelja poprima razne oblike koje revnost uvijek iznova stvara u beskraj. Nemoguće je zapravo navesti sve one ivotne događaje i ljudske prilike koje su prigoda za obazriv i dojmljiv navještaj onoga što nam Gospodin u takvim prilikama poručuje. U takvim zgodama dostaje imati nešto prave duhovne osjetljivosti da se razabere što nam u njima Bog govori. A otkada obnovljeno bogoslužje nakon Sabora pridaje veliku vanost »slubi Riječi«, pogriješili bismo kad u homiliji ne bismo vidjeli vrijedno i prikladno oruđe evangelizacije. Svakako treba poznavati i iskoristiti zahtjeve i mogućnosti homilije kako bi ona u pastoralnom pogledu bila potpuno djelotvorna. U to, međutim, čovjek prije svega mora biti uvjeren i tome se poslu predati s ljubavlju. To propovijedanje koje je na naročit način uklopljeno unutar euharistijskog slavlja, od kojeg dobiva naročitu snagu i jakost, ima zacijelo izvrsnu ulogu u evangelizaciji već prema tome koliko izraava duboku vjeru posvećenog slubenika koji propovijeda i koliko je proeto ljubavlju. Vjernici, koji se okupljaju kao vazmena Crkva što slavi blagdan Gospodina prisutna u svojoj sredini, od tog propovijedanja mnogo očekuju i doista primaju mnoge plodove samo ako je ono jednostavno, jasno, izravno, prilagođeno, duboko priljubljeno evanđeoskoj nauci i vjerno crkvenom Učiteljstvu, ako je nošeno uravnoteženim apostolskim arom što proizlazi iz same naravi tog propovijedanja koje je puno nade, koje hrani vjeru, rađa mir i jedinstvo. Mnoge upske i druge zajednice ive i jačaju zahvaljujući nedjeljnoj homiliji koja ima takve značajke.

Dodajmo još da, zahvaljujući liturgijskoj obnovi, euharistijsko slavlje nije jedino vrijeme koje je određeno za homiliju. Ona ima svoje mjesto i ne smije se zanemariti u slavljenju svih sakramenata i k tome, unutar okupljene zajednice, za vrijeme paraliturgijskih čina. Ona će uvijek ostati povlašteni način za priopćivanje Gospodinove Riječi.

Kateheza

44. U evangelizaciji se ne smije zanemariti još jedno vano sredstvo a to je katehizacija. Posredstvom sustavne vjerske pouke razum, naročito u dječjoj i mladenačkoj dobi, eli upoznati osnovne činjenice, ivi sadraj istine koju nam je Bog htio priopćiti i koju je Crkva tijekom duge

povijesti nastojala uvijek obilatije izraziti. Svatko će priznati da ta pouka mora ići za usvajanjem ivotnih kršćanskih navika i da ne smije biti samo razumska. Nema sumnje, taj oblik evangelizacije bit će veoma uspješan bilo da se vjeronauk predaje u Crkvi, gdje je to moguće u školi i, dakako, u kršćanskim obiteljima, samo ako vjeroučitelji raspolau odgovarajućim tekstovima koji su napisani mudro i vješto, pod vodstvom biskupa. Metode moraju biti primjerene dobi, kulturi i sposobnostima vjeroučenika u elji da se u njihovo pamćenje, um i srce ucijepe temeljne istine koje moraju proeti sav njihov ivot. Naročito treba pripremati dobre katehete — upske, u raznim ustanovama, roditelje — koji brino ele da se usavrše u tom vrhunskom umijeću koje je neophodno i veoma potrebno za vjersku pouku. Uostalom, iako se ne smije zanemarivati ništa što se odnosi na odgoj djece, opaa se da suvremeni uvjeti sve više zahtijevaju katehetsku pouku u obliku katekumenata za mnogobrojnu mlade i odrasle koji, dirnuti milošću, malo pomalo otkrivaju Kristovo lice i osjećaju potrebu da Mu se daruju.

Upotreba »mass media«

45. U našem stoljeću za koje je značajna upotreba tzv. mass media ili sredstava društvenog priopćivanja, ni prvi navještaj, kateheza, ni daljnje produbljivanje vjere, kao što smo već istaknuli, ne smiju se lišiti tih sredstava.

U slubi Evanđelja ona su kadra protegnuti gotovo u beskraj područje na kojem se sluša Boja Riječ te omogućuju da Radosna vijest dopre do milijuna osoba. Crkva bi se osjećala krivom pred Gospodinom kad ne bi upotrijebila ta moćna sredstva koja ljudski um svednevice čini još savršenijim. Pomoću njih ona poruku koju čuva »propovijeda na krovovima«^[72]. U tim sredstvima ona nalazi uspješni oblik suvremene propovjedaonice. Zahvaljujući njima ona je u stanju govoriti masama.

Upotreba sredstava društvenog priopćivanja uza sve to za evangelizaciju predstavlja trajni izazov: evanđeoska poruka bi preko tih sredstava morala doprijeti do ljudskih mnoštava, ali opet tako da bude kadra taknuti savjest svakoga pojedinca, ući u srce svakoga kao da je on jedini, sa svime što kao pojedinac ima najosobnije te polučiti pristanak i posve osobno zalaganje.

Nunost osobna dodira

46. Upravo zato, uz to općenito naviještanje Evanđelja, vrijedan je i vaan onaj oblik gdje se ono prenosi od osobe osobi. Gospodin ga je često primjenjivao — primjerice, njegov razgovor s Nikodemom, sa Zakejem, sa Samarijankom, s farizejem Šimunom —, a isto tako i Apostoli. Ima li zapravo neki drugi način da se preda Evanđelje osim da se drugome prenese iskustvo vlastite

vjere? Ne bi se nipošto smjelo dogoditi da prijeka potreba naviještanja Radosne vijesti ljudskim masama bude uzrok da se taj oblik naviještanja zanemari. Njime se naime dohvaća osobna savjest čovjeka potresena posve neobičnom riječju koju prima od drugoga. Nemoguće je opisati koliko dobra čine svećenici koji se u sakramentu pokore i u pastirskom razgovoru pokazuju spremnima za osobno vodstvo putovima Evanđelja, da pojedine osobe utvrđuju u njihovim naporima, pridiu ih ako su pale te im uvijek nenametljivo i spremno pruaju svoju pomoć.

Uloga sakramenata

47. Osim toga, nikad nećemo dosta istaknuti da se evangelizacija ne iscrpljuje u propovijedanju i vjeronaučnoj poduci. Ona, naime, mora zahvatiti sam ivot: naravni ivot kojem daje posve novi smisao zahvaljujući evanđeoskim vidicima koje mu otvara, i nadnaravni ivot koji nije nijekanje naravnog ivota već njegovo pročišćenje i uzdignuće.

Taj nadnaravni ivot nalazi svoj izraaj u sedam sakramenata te u divnom zračenju milosti i svetosti koje oni nose.

Stoga evangelizacija razotkriva sve svoje bogatstvo ako se ostvaruje u tijesnoj povezanosti ili, još bolje, u neprekidnoj međuzavisnosti riječi i sakramenata. Donekle se zapravo radi o igri riječi kad se, kao što se ponekad događa, suprotstavlja evangelizacija sakramentalizaciji. Ipak je točno da je dijeljenje sakramenata u nekim slučajevima, kad naime nema čvrsta oslonca u katehezi o tim sakramentima i u katehezi općenito, dobrim dijelom lišeno svoje djelotvornosti. Doista, uloga je evangelizacije da tako odgaja u vjeri kako bi svaki kršćanin doivljavao sakramente uistinu kao sakramente vjere, a ne da ih prima pasivno ili da ih samo podnosi.

Pučke pobonosti

48. Dotaknut ćemo se još jednoga vida evangelizacije prema kojem ne moemo biti ravnodušni. Govorit ćemo o zbiljnosti koja se često označava izrazom pučke religioznosti.

Kako u krajevima gdje je Crkva zasađena već stoljećima tako i tamo gdje ona tek hvata korijene, moe se u narodu naići na posebne oblike traenja Boga i vjere. Dok se na njih dugo gledalo kao na nešto manje čisto, ponekad čak i s prezirom, danas im se gotovo posvuda iznovice otkriva vrijednost. Biskupi su na nedavno odranoj Sinodi, puni pastoralnog realizma i revnosti, produbili značenje tih oblika religioznosti.

Pučka religioznost nesumnjivo ima svojih ograničenosti. Često je sklona raznim izobličenjima

religije, odnosno praznovjerju. Često ostaje na razini čisto kulturalnih očitovanja i ne dolazi do istinskog pristanka vjere. Štoviše, moe čak voditi nastajanju sekti i ugroziti pravu crkvenu zajednicu.

No ako se u evangelizaciji ispravno usmjeruje naročitom pedagogijom, pučka je religioznost veoma bogata vrednotama. Ona je izraaj eđi za Bogom koju samo jednostavni i siromašni mogu osjetiti. Ona osposobljava za velikodušnost i rtvu sve do herojstva u očitovanju svoje vjere. Ona vrlo snano doivljava najdublja Boja svojstva: njegovo oćinstvo, njegovu providnost, njegovu zaljublvenu trajnu nazoćnost. Rađa unutrašnje stavove koje u tom stupnju inaće rijetko susrećemo: strpljivost, smisao za kri u svagdanjem ivotu, predanost, otvorenost drugima, pobonost. U tom smislu Mi radije kaemo »pućka pobonost«, tj. vjera puka negoli religioznost.

Svima koje je Gospodin postavio vođama crkvenih zajednica pastoralna ljubav mora biti nadahnuće kako da se odnose prema toj tako bogatoj i tako osjetljivoj stvarnosti. Prije svega valja biti osjetljiv, znati uoćiti nutarnje dimenzije i neprijeporne vrijednosti, spremno pomoći da se izbjegnju opasnosti i zastranjenja. Ako se dobro usmjeri, ta pućka religioznost za naša narodna mnoštva moe sve više i više biti istinski susret s Bogom u Isusu Kristu.

V.

KOME JE EVANĐELJE NAMIJENJENO?

Sveopće usmjerenje

49. Prema posljednjim Isusovim rijećima u Markovu Evanđelju, evangelizacija koju Gospodin stavlja u dunost Apostolima ima sveopće znaćenje: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju«^[73].

Dvanaestorica i prvi kršćanski naraštaj dobro su shvatili znaćenje tih i slićnih rijeći; one su im bile program za djelovanje. Razilaskom Apostola, uslijed progonstva, došlo je do širenja Rijeći i zasađivanja Crkve u sve udaljenijim stranama svijeta. Sveopćost dolazi još više do izraaja kad je među Apostole primljen Pavao i kad je u skladu sa svojom karizmom počeo propovijedati poganima — neidovima.

Unatoć svim zaprekama

50. U dvadeset stoljeća povijesti, od vremena na vrijeme, kršćanska pokoljenja susretala su se s raznim zaprekama koje su ometale to općenito poslanje. S jedne strane, kod samih blagovjesnika javlja se napast da uz različita opravdanja ograniče polje svoga misionarskog djelovanja. S druge strane, često ima ljudskim snagama nesavladivih otpora kod onih kojima se blagovjesnik obraća. Osim toga, Mi sa alošću moramo ustanoviti da se ponekad i dravne vlasti djelu evangelizacije snano suprotstavljaju ili ga čak zabranjuju. Događa se i u naše dane da se navjestitelji Boje Riječi lišavaju svojih prava, da su progonjeni, ugroeni i uklanjani s jednoga jedinog razloga što propovijedaju Isusa Krista i njegovo Evanđelje. No Mi se nadamo da će unatoč tolikim alosnim iskušenjima djelo tih apostola u svim dijelovima svijeta biti izvršeno.

Bez obzira na tolike protivnosti, Crkva u sebi raspiruje svoje najdublje nadahnuće koje joj dolazi od Učitelja: Po svem svijetu! Svemu stvorenju! Do kraja zemlje! Na nedavnoj Sinodi ponovno ga je doivjela kao poziv da se evanđeoski navještaj ne stegne samo na jedan dio čovječanstva, na samo jednu klasu ili samo na jedan tip kulture. Neki primjeri u tom pogledu mogu biti vrlo rječiti.

Prvi navještaj onima daleko

51. Već od jutra Pedesetnice — prvih Duhova, Crkva je prihvatila, kao osnovni program koji je primila od svog Utemeljitelja, objaviti Isusa Krista i njegovo Evanđelje onima koji za njih ne znaju. Sav Novi Zavjet a posebno Djela apostolska svjedoče o izuzetnom i u neku ruku uzornom misionarskom nastojanju koje će nakon toga dati obiljeje cjelokupnoj povijesti Crkve.

Taj prvi navještaj o Isusu Kristu ona ostvaruje sloenim i raznolikim djelovanjem koje se ponekad označuje kao »preevangelizacija«, no to je već zapravo evangelizacija iako tek u svome početnom i nepotpunom stupnju. U tu svrhu na raspolaganju je gotovo beskrajno mnoštvo raznih sredstava: tu je, dakako, samo propovijedanje, ali i umjetnost, znanstveni pristup, filozofsko istraivanje i ispravno postupanje s ljudskim osjećajima.

Navještaj raskršćanjenom svijetu

52. Ako je taj prvi navještaj poglavito upravljen onima koji nikad nisu čuli Radosnu vijest o Isusu Kristu ili pak djeci, pokazuje se također kako je sve više neophodan, zbog raskršćanjenih prilika u naše doba, i mnoštvu osoba koje su krštene ali ive mimo svakog kršćanskog ivota, priprostim ljudima koji imaju neku vjeru ali joj slabo poznaju temelje, intelektualcima koji osjećaju potrebu da upoznaju Isusa Krista u svjetlu u kojem ga nisu primili kroz pouku u svome djetinjstvu, kao i mnogim drugima.

Nekršćanske religije

53. Taj navještaj upravljen je također velikim dijelovima ljudskoga roda koji ispovijedaju nekršćanske religije što ih Crkva poštuje i cijeni jer su i one ivi izraaj duše golemih ljudskih mnoštava. One u sebi nose odjek tisućljetnog traenja Boga koje je nepotpuno ali je često ostvareno u iskrenosti i ispravnosti srca. Raspolau izvanrednom baštinom duboko religioznih tekstova. Naraštaje i naraštaje učile su moliti. U njima svima nalazimo bezbrojne »klice Riječi«[\[74\]](#) i mogu biti prava »priprava za Evanđelje«[\[75\]](#), da ponovimo zgodnu riječ II. vatikanskog sabora koju je preuzeo od Euzebija Cezarejskoga.

Nema dvojbe da u sklopu svega toga nastaju veoma sloena i osjetljiva pitanja koja valja proučavati u svjetlu kršćanske Predaje i crkvenog Učiteljstva kako bismo današnjim i sutrašnjim misionarima otvorili nove vidike s obzirom na njihove dodire s nekršćanskim religijama. Danas posebno elimo istaknuti kako Crkva ne smatra potrebnim da iz poštovanja ili obzirnosti prema tim religijama, pa ni zbog sloenosti pitanja koja se pojavljuju, pred nekršćanima prešuti navještaj o Isusu Kristu. Naprotiv smatra da to mnoštvo ima pravo upoznati bogatstvo Otajstva Krista[\[76\]](#) u kojem, kako vjerujemo, cijelo čovječanstvo moe u neospornoj punini naći sve što tapkajući pita o Bogu, o čovjeku i svom određenju, o ivotu i smrti, o istini. Jednako tako i pred raznim oblicima naravne religije koji su dostojni najvišeg poštovanja Crkva uporno ističe činjenicu da Isusova religija koju naviješta evangelizacijom doista čovjeka dovodi u odnos s Bojim naumom, s njegovom ivom prisutnošću i njegovim djelovanjem. Time ih suočava s otajstvom boanskog Očinstva koje se nadvija nad čovječanstvom. Drugim riječima, naša vjera zaista uspostavlja istinski i ivi odnos s Bogom koji druge religije nisu mogle uspostaviti premda, da tako kaemo, prema nebu diu svoje ruke.

Eto, to je razlog što Crkva čuva svoj misionarski polet i što ga u ovom povijesnom trenutku čak kani pojačati. Pred cijelim narodima ona se osjeća odgovornom. Ona nema počinka sve dok nije učinila sve što je u njenoj moći da navijesti Radosnu vijest Isusa Spasitelja. Neprestance pripravlja nove apostolske naraštaje. Ističemo to s radošću, u času kad ima onih koji misle ili čak govore da su se ar i apostolska revnost iscrpli, da je završeno vrijeme misionarskog rada. Sinoda je suprotno pokazala da misionarsko naviještanje nije presahlo i da će Crkva uvijek ići za tim da ga ispuni.

Podrška vjeri vjernika

54. Crkva je također uvjerena da svoju neumornu brigu ne smije uskratiti ni onima koji su već primili vjeru i koji su već, često naraštajima, u dodiru s Evanđeljem. Ona stoga nastoji tu vjeru produbljevati, učvršćivati, hraniti i činiti je što zrelijom kod onih koje već zove vjernicima, da bi oni

to još više bili.

Ta vjera danas je gotovo posvuda suočena sa sekularizmom, odnosno s borbenim bezboštvom: to je vjera na udaru kušnji i prijetnji, štoviše, to je opkoljena i napadnuta vjera. Kad se svakodnevno ne bi hranila i jačala, došla bi u opasnost da propadne zbog ugušenja ili iznemoglosti. Stoga evangelizirati često znači vjeri vjernika pružiti tu prijeko potrebitu hranu i pomoć, poglavito u katehezi punoj evanđeoske svježine kad je jezik prilagođen vremenu i osobama.

Katolička Crkva također se ivo brine za kršćane koji s njom nisu u punom jedinstvu: pripremajući se zajedno s njima na jedinstvo koje je Krist htio i upravo da bi se ostvarilo to jedinstvo u istini, svjesna je da bi se teško ogriješila o svoju dunost kad im ne bi dala svjedočanstvo o punini objave, poklad koje ona čuva.

Oni koji ne vjeruju

55. Značajno je da se Sinoda bavi i međusobno različitim područjima koja su ipak uzajamno bliska s obzirom na izazove što ih ona, svako na svoj način, upućuju evangelizaciji.

Ponajprije tu je nešto što bismo mogli označiti kao porast nevjerovanja u suvremenom svijetu. Sinoda je pokušala taj suvremeni svijet opisati: pod tim općim imenom, koliko je samo misaonih strujanja, koliko vrednota i protu-vrednota, koliko prikrivenih tenji i razornih klica, starih uvjerenja što nestaju i novih što nadiru!

S duhovnog gledišta, za taj moderni svijet se čini da se neprestano koprca u nečem što je jedan suvremeni autor nazvao »dramom ateističkog humanizma«^[77].

S jedne strane, u samoj sri suvremenog svijeta moramo uočiti pojavu koja postaje gotovo njegovom najupadljivijom oznakom: to je sekularizam. Ne govorimo ovdje o sekularizaciji, o onom u sebi opravdanom i ispravnom nastojanju, koje naprosto nije nespojivo s vjerom odnosno religijom, da se u stvorenju, u svakoj stvari ili događaju otkriju zakoni po kojima se sa stanovitom nezavisnošću ravnaju, u duboku uvjerenju da je te zakone postavio sam Stvoritelj. Nedavni Sabor govorio je u tom smislu o autonomiji kulture i naročito znanosti^[78]. Mi ovdje spominjemo sekularizam, poimanje svijeta prema kojem se svijet tumači sam sobom i nema potrebe da se pribjegava Bogu. Bog tako postaje suvišan i samo smeta. Takav sekularizam, da bi priznao čovjekovu moć, na kraju napušta Boga i, štoviše, počinje ga nijekati.

Čini se da iz toga proizlaze novi oblici ateizma kao što je antropocentrični, ne apstraktni i metafizički nego pragmatički, programatski i borbeni ateizam. U sprezi s tim ateističkim sekularizmom nudi nam se svakodnevno, pod najrazličitijim oblicima, potrošačka civilizacija,

hedonizam izdignut do najvišeg dobra, tenja za moći i vladanjem, svakovrsna diskriminacija. Taj »humanizam« usmjeren je tako nehumano.

S druge strane, upravo je nevjerojatno da se u tom istom svijetu ne moe poreći istinska otvorenost kršćanstvu i evanđeoskim vrednotama, ako ne drugačije ono u obliku osjećaja praznine i nekakve nostalgije. Ne pretjerujemo ako kaemo da se čuje snano i potresno dozivanje da im se navijesti Evanđelje.

Oni koji ne prakticiraju

56. Drugi krug čine oni koji vjeru ne prakticiraju: danas je vrlo mnogo onih koji uglavnom izrijekom nisu zanijali svoje krštenje ali su posve na rubu, naprosto ga ne proivljavaju. Pojava onih koji ne prakticiraju odavna je poznata u povijesti kršćanstva a pripisuje se naravnoj slabosti i dubokoj nedosljednosti što je, naalost, nosimo u sebi. Danas je ipak poprimila neke nove oznake. Često se kae da nastaje zbog kidanja tradicionalnih odnosa što se u naše vrijeme nerijetko događa. Do toga također dolazi kad ljudi ive među onima koji ne vjeruju i kad su pod utjecajem nevjere. Napokon, suvremeni nepraktikanti za razliku od nekadašnjih svoj stav nastoje opravdati u ime nutarnje religioznosti, u ime neovisnosti i osobne iskrenosti.

Iz svega toga slijedi da ateisti i oni što ne vjeruju, s jedne strane, te nepraktikanti, s druge strane, pruaju evangelizaciji znatne otpore. U slučaju prvih nailazimo na otpor stanovitog odbijanja, na nesposobnost da se shvati novi poredak stvari, novo doivljavanje svijeta, ivota i povijesti, što je zaista nemoguće ako se ne pođe od Boje Posvemašnjosti. Drugi opet pruaju otpor svojom nepokretnošću, i pomalo neprijateljskim stavom čovjeka koji se osjeća domaći, koji misli da znade sve, da je sve iskušao i više u to ne vjeruje.

Ateističkog sekularizma i napuštanja vjerskog ivota ima kod starijih i kod mladei, kod elite i u masama, u svim kulturalnim slojevima, u drevnim i u mladim Crkvama. U svom evanđeoskom djelovanju Crkva ta dva svijeta ne moe zanemariti niti se pred njima zaustaviti. Ona neprestano mora pronalaziti sredstva i prikladan jezik da im donese, odnosno da im ponovno donese, objavu Boju i vjeru u Isusa Krista.

Usred mnoštva

57. Poput Krista za vrijeme njegova vremenitog propovijedanja, poput Dvanaestorice ujutro prvih Duhova, Crkva pred sobom vidi beskrajno ljudsko mnoštvo koje treba Evanđelje i ima na nj potpuno pravo; Bog naime »hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine«^[79].

Osjećajući svoju dunost da propovijeda Evanđelje svima, svjesna da evanđeoska poruka nije namijenjena tek maloj skupini povlaštenih ili izdvojenih nego da pripada svima, Crkva u susretu s mnoštvom koje je iznemoglo i luta »kao ovce bez pastira« Kristovu tjeskobu doivljava kao svoju i često ponavlja njegove riječi: »ao mi je naroda«^[80].

No ona je isto tako svjesna da svoju poruku, radi uspješnosti evanđeoskog propovijedanja, mora slati u samo srce mnoštva, u zajednice vjernika koje svojim djelovanjem mogu i moraju dospjeti k drugima.

Bazične crkvene zajednice

58. Sinoda se mnogo bavila malim tzv. bazičnim zajednicama jer se one danas u Crkvi inače mnogo spominju. Što su one? Zašto bi bile poseban predmet evangelizacije a istovremeno i same navjestiteljice Evanđelja?

Ako je suditi prema raznim svjedočanstvima koja su se čula na Sinodi, takve zajednice niču gotovo posvuda u Crkvi i međusobno se dosta razlikuju, pa i u okvirima jedne te iste pokrajine, a razlike su još veće od jednoga do drugog područja.

U nekim krajevima, uz rijetke iznimke, one nastaju i rastu unutar Crkve u skladu s njenim ivotom, hranjene njenim naučavanjem i odane njenim pastirima. U tim slučajevima, one nastaju iz potrebe da se ivot Crkve još snanije proivljava; ili iz elje i tenje za još ljudskijom dimenzijom koju veće crkvene zajednice teško mogu pruiti, naročito u suvremenim glomaznim urbanim središtima koji više pogoduju ivotu u masi i anonimnosti. Na svoj način one mogu naprosto biti produenje onih manjih socioloških zajednica, kao što je selo i slično, na duhovnoj i religioznoj razini, tj. u bogoslužju, produblivanju vjere, bratskoj ljubavi, molitvi, zajedništvu s Pastirima. Ili opet tee da okupe na slušanje Riječi i razmišljanje o njoj, na sakramente i povezanost **Agape**, razne skupine koje vee slična dob, kultura, ivotno stanje ili društveni poloaj: bračne parove, omladinu, razna zvanja itd., zatim osobe koje je ivot već povezao u borbi za pravdu, bratsko pomaganje siromašnih, promicanje čovjeka i sl. I napokon, takve zajednice stvaraju kršćani kad im nestašica svećenika onemoguću da se okupljaju u redovitim upskim zajednicama. Sve to zbiva se u okvirima zajednica koje je osnovala Crkva, posebno unutar partikularnih Crkava i u upama.

Nasuprot tome, u drugim krajevima bazične zajednice okupljaju se u duhu oštrog kritiziranja Crkve koju one proizvoljno nazivaju »institucionalnom« i kojoj se suprotstavljaju kao karizmatičke zajednice, slobodne od struktura i nadahnute isključivo Evanđeljem. Nepobitno je da one zauzimaju napadački i odbojan stav prema oblicima u kojima se Crkva izraava, prema njenoj hijerarhiji i znakovima. Oni odlučno osporavaju tu Crkvu. Idući tim putem, njihovo se glavno nadahnuće ubrzo ideologizira i vrlo rijetko se dogodi da dosta rano ne postanu rtvom nekoga

političkog opredjeljenja, neke struje, a po tom i nekog sistema ili neke stranke, uz opasnost da posve budu instrumentalizirane.

Već ovdje možemo primijetiti slijedeće: zajednice koje se svojim duhom osporavanja odcjepljuju od Crkve, kojoj između ostalog narušavaju jedinstvo, doista se mogu nazivati »bazičnim zajednicama«, ali to je isključivo sociološka oznaka. One se bez zlorabe riječi ne bi mogle nazvati bazičnim crkvenim zajednicama, čak kad bi uz neprijateljski stav prema hijerarhiji i htjele biti u crkvenom jedinstvu. To ime pripada drugima koji se okupljaju unutar Crkve da bi bili s njome jedno i da bi radili na njenu rastu.

One druge zajednice koje smo spomenuli bit će mjesto evangelizacije na dobrobit širih, poimence na dobrobit partikularnih Crkava, a i nada za sveopću Crkvu, kao što smo na završetku Sinode rekli, i to:

- ukoliko svoju hranu budu traile u Bojoj Riječi i ne dadu se sputati političkom polarizacijom snaga, pomodnim ideologijama, ako budu spremne iskoristiti svoj golemi ljudski potencijal;
- ukoliko odole trajno prisutnoj napasti sustavnog osporavanja i duhu neobuzdanog kritiziranja pod izlikom iskrenosti i duha suradnje;
- ukoliko ostanu čvrsto povezane s mjesnom Crkvom u koju se uklapaju i sa sveopćom Crkvom, izbjegavši tako — vrlo stvarnu! — opasnost da se osame i onda povjeruju kako su one jedina prava Kristova Crkva, bacajući prokletstvo na sve ostale crkvene zajednice;
- ukoliko sačuvaju iskreno zajedništvo s Pastirima koje je Gospodin dao svojoj Crkvi i s Učiteljstvom koje im je Kristov Duh podario;
- ukoliko za sebe ne budu smatrali da je njima jedinima upućeno Evanđelje i da su one njegove jedine navjestiteljice — čak jedine čuvarice Evanđelja! —, znajući da je Crkva mnogo šira i vrlo raznolika, prihvaćajući da se ta Crkva može utjeloviti na način koji se razlikuje od njihova načina;
- ukoliko svakodnevno budu rasle u spoznaji, revnosti, zalaganju i misionarskom radu;
- ukoliko uvijek budu ivotno univerzalne a nikad poput sekta.

Samo uz te zahtjevne ali i privlačne uvjete crkvene bazične zajednice odgovorit će svom najdubljem pozivu: kao slušateljice Evanđelja koje im je naviješteno, kao povlašteni objekt evangelizacije, same će bez sustezanja postati navjestiteljice tog Evanđelja.

VI.

BLAGOVJESNICI**Cijela Crkva je misionarska**

59. Ako ljudi u svijetu razglašuju evanđelje spasenja, rade to na zapovijed, u ime i po milosti Krista Spasitelja. »A kako propovijedati bez poslanja?«^[81], pisao je onaj koji je zacijelo bio jedan od najvećih blagovjesnika. Nitko to ne moe činiti osim ako je poslan.

No, dakle, tko ima poslanje da naviješta Evanđelje?

II. vatikanski sabor jasno je odgovorio: »Crkva po boanskoj zapovijedi ima dunost da ide po svem svijetu i da propovijeda Evanđelje svakom stvorenju«^[82]. A na jednom drugom mjestu isti Sabor kae: »Cijela Crkva je misionarska, a djelo evangelizacije temeljna dunost Bojeg naroda«^[83].

Na tu tijesnu povezanost između Crkve i evangelizacije već smo podsjetili. Naviještajući i gradeći Kraljevstvo Boje, Crkva urasta u samu sr svijeta kao znak i oruđe tog Kraljevstva koje jest i koje dolazi. Sabor ponavlja onu vrlo značajnu riječ sv. Augustina o misionarskom djelovanju Dvanaestorice: »Naviještajući riječ istine, oni su omogućili da se rode Crkve«^[84].

Crkveno djelo

60. Kad kaemo da je Crkva poslana i ovlaštena za evangelizaciju svijeta, treba da na pameti imamo dvije stvari.

Prvo, evangeliziranje ni za koga nije nekakvo usamljeno djelovanje pojedinca nego je to duboko crkveni čin. Dok neki neznatni propovjednik, kateheta ili Pastir u nekom najudaljenijem kraju propovijeda Evanđelje, okuplja svoju malu zajednicu ili podjeljuje neki sakrament, čak i osamljen on čini djelo Crkve i njegov rad sigurno se dovezuje, preko institucionalnih odnosa ali i po nevidljivoj povezanosti i po tajnim ilama milosnog reda, na evangelizacijsko djelovanje cijele Crkve. To pretpostavlja da to djelo obavlja u jedinstvu s poslanjem Crkve i u njeno ime, a ne poslanjem koje bi sam sebi pripisivao ili po svom osobnom nadahnuću.

Druga tvrdnja proizlazi iz prethodne: ako svatko evangelizira u ime Crkve, a ona sama to čini snagom Gospodinove naredbe, nijedan blagovjesnik nije potpuni gospodar u svom evanđeoskom djelovanju niti ima neograničenu vlast kojom bi raspolagao prema individualističkim mjerilima i

pogledima već u zajedništvu s Crkvom i njezinim Pastirima.

Kao što smo već rekli, cijela Crkva mora evangelizirati. To znači da Crkva, s obzirom na svijet kao cjelinu kao i s obzirom na svaki njegov dio, osjeća odgovornost i dunost da širi Evanđelje.

Vanost sveopće Crkve

61. Na ovoj razini našeg razmišljanja zaustavit ćemo se, braćo i sinovi, na pitanju koje je u naše dane neobično vano. U svojim liturgijskim slavljinama, u svom svjedočenju pred sucima i krvnicima, u svojim apologetskim spisima, prvi kršćani rado su ispovijedali svoju duboku vjeru u Crkvu videći je raširenu po cijelomu svijetu. Posvema su bili svjesni da pripadaju jednoj velikoj zajednici koja se ne da ograničiti ni vremenom ni prostorom: »Od pravednog Abela do posljednjeg izabranika«^[85], »sve do kraja zemlje«^[86], »do svršetka svijeta«^[87].

Gospodin je htio da njegova Crkva bude baš takva: sveopća, veliko stablo na granama kojeg se gnijezde ptice nebeske^[88], mreža koja zahvata svakovrsne ribe^[89], ili mreža koju Petar izvlači sa sto pedeset i tri velike ribe^[90], stado koje na pašu izvodi jedini pastir ^[91], Crkva sveopća bez međa i granica osim, naalost, onih međa u srcu i duhu čovjeka grešnika.

Vanost partikularne Crkve

62. Ipak, ta sveopća Crkva zapravo se utjelovljuje u partikularnim Crkvama sastavljenim upravo od ovog ili onog dijela čovječanstva, od ljudi što govore istim jezikom, imaju isto kulturno nasljeđe ili isto doivljavanje svijeta, jednu povijest, naročitu ljudsku podlogu. Razumijevanje za bogatstva partikularnih Crkava u skladu je sa svojevrsnom osjetljivošću suvremenog čovjeka.

Moramo paziti da sveopću Crkvu ne zamišljamo kao zbroj ili, da tako kaemo, kao više ili manje neobičnu federaciju partikularnih, međusobno bitno različitih Crkava. U Gospodinovoj zamisli postoji naprosto Crkva, Crkva sveopća po svom pozivu i poslanju koja, puštajući svoje korijenje u kulturalno, sociološki i ljudski različita područja, u svakom dijelu svijeta dobiva i drugačiji izgled, drugačije vanjske izraaje.

Stoga, svaka partikularna Crkva koja bi se svojevrijem odvojila od sveopće Crkve, izgubila bi svoju povezanost s Božjim naumom i osiromašila u svojoj crkvenosti. No, s druge strane, Crkva **toto orbe difusa** postala bi apstrakcijom kad se ne bi ostvarivala i ivjela upravo u obliku partikularnih Crkava. Jedino ako pazimo na ta dva pola Crkve, kadri smo uočiti sve bogatstvo odnosa koji postoje između sveopće Crkve i partikularnih Crkava.

Prilagođavanje govora i vjernost sadraju

63. Partikularne Crkve, duboko srasle s točno određenim osobama, ali i s tenjama, bogatstvom i ograničenostima, s načinom molitve, ljubavi i doivljavanja ivota kao značajkama određene ljudske skupine, moraju bit evanđeoske poruke usvojiti i pretočiti je u govor koji ti ljudi razumiju, bez i najmanjeg trunca izdaje onog što je bitno u njenoj istini, a zatim tu poruku naviještati upravo tim jezikom.

To prenošenje valja izvesti razborito, ozbiljno, s poštovanjem i upućenošću koje takav posao zahtijeva, bilo da se radi o stvarima u području liturgije^[92], kateheze, teoloških izričaja, drugotnih crkvenih struktura ili slubi. A »jezik« ovdje ne treba toliko uzeti u semantičkom ili knjievnom smislu nego više u značenju koje bismo mogli nazvati antropološkim i kulturalnim.

Nema dvojbe, radi se o vrlo osjetljivom pitanju. Evangelizacija gubi mnogo od svoje djelotvornosti ako ne vodi računa o točno određenom narodu kome se obraća, ako ne upotrijebi njegov jezik, njegove znakove i simbole, ako ne odgovori na pitanja koja on postavlja, ako se ne nadovee na njegov stvarni ivot. No, s druge strane, evangelizacija je u opasnosti da izgubi svoju dušu i da nestane ako se oduzme ili iskvari njezin sadraj pod izlikom da ga se prevodi u govor koji ljudi razumiju; doista, eleći univerzalnu stvarnost prilagoditi tijesnu prostoru, rtvuje se sama ta stvarnost i ruši jedinstvo bez kojeg nema univerzalnosti. Dakle, samo Crkva koja pomno čuva svijest o svojoj općenitosti i koja očito pokazuje kako je doista sveopća, moe donijeti takvu poruku da je svi čuju bez obzira na pokrajinske međaše.

Zakonita obazrivost prema partikularnim Crkvama Crkvu moe samo obogatiti. Ta obzirnost neophodna je i prijeka. Odgovara najdubljim tenjama naroda i ljudskih zajednica u nalaenju uvijek novih mogućnosti vlastita lika.

Otvorenost sveopćoj Crkvi

64. No u svrhu tog obogaćivanja, partikularne Crkve moraju biti istinski otvorene sveopćoj Crkvi. Uostalom, lijepo se moe opaziti da su priprosti kršćani, koji su vjerno odani Evanđelju i veoma otvoreni iskrenom osjećanju Crkve, nekako posve neusiljeno osjetljivi prema toj sveopćoj dimenziji, da je nagoniski osjećaju i za njom imaju vrlo snanu potrebu, da se s lakoćom u njoj snalaze, s njom zajedno trepere i pate najdublje u sebi kad ih netko, u ime teorija koje oni ne razumiju, prisiljava na Crkvu koja je lišena te univerzalnosti, na Crkvu regionalističku, bez obzorja.

Kao što nam uostalom povijest pokazuje, svaki put kad se ova ili ona partikularna Crkva, kadikad i

s najboljim namjerama, s teoloških, socioloških, političkih ili pastoralnih razloga, ili čak u tenji za stanovitom slobodom napretka ili djelovanja, odcijepila od sveopće Crkve i od njena ivog i vidljivog središta, samo je teškom mukom izbjegla — ako je ima koja je to izbjegla — dvjema jednako teškim pogiblima. S jedne strane, to je pogibao od iscrpljujuće izdvojenosti koja nakon kratka vremena dovodi do rasapa, tj. svaki od njenih dijelova odvaja se kao što se ona sama odvojila od svoje središnje jezgre. S druge strane, to je pogibao od gubitka slobode kad se ta Crkva, odvojena od središta i drugih Crkava koje su joj pružale jakost i snagu, osjeti prepuštenom najraznovrsnijim silama potčinjavanja i iskorištavanja.

Što neka partikularna Crkva bude čvršćim sponama jedinstva priljubljena sveopćoj Crkvi — u ljubavi i odanosti, u otvorenosti Petrovu Učiteljstvu, u jedinstvu onoga »Zakona moljenja« (**Lex orandi**) koji je ujedno »Zakon vjerovanja« (**Lex credendi**), u zauzetosti oko jedinstva sa svim drugim Crkvama koje tu sveopćenitost tvore, to više će ta Crkva biti sposobna pretočiti blago vjere u opravdano različite oblike izraavanja ispovijesti vjere, molitve i bogoslužja, kršćanskog ivota i ponašanja te utjecaja tog naroda u koji urasta na druge narode. Isto tako, bit će u većoj mjeri istinska navjestiteljica Evanđelja, odnosno sposobnija da crpi iz sveopće baštine kako bi od toga imao koristi njen narod, a ujedno da sveopćoj Crkvi priopćuje iskustvo i ivot tog naroda, na dobrobit svijetu.

Nepromjenljiv poklad vjere

65. Baš u tom smislu Mi smo prilikom zatvaranja trećeg Zasedanja Sinode htjeli progovoriti jasno i s puno očinske ljubavi, ističući ulogu Petrova Nasljednika kao vidljivog i ivog pokretačkog počela jedinstva među Crkvama i dosljedno tome počela sveopćenitosti jedne jedine Crkve^[93]. Također smo istaknuli Našu veliku odgovornost, koju ipak dijelimo s našom braćom u biskupstvu, da nepromjenljiv čuvamo sadraj katoličke vjere koju je Gospodin povjerio Apostolima. Preveden na sve jezike, taj sadraj ne smije se ni okrnjiti ni unakaziti; zaodjenut simbolima koji su svojstveni svakom pojedinom narodu, protumačen teološkim izrazima koji vode računa o raznim kulturalnim, društvenim, pa i rasnim sredinama, taj sadraj mora ostati sadraj katoličke vjere, onakav kakvog ga je crkveno Učiteljstvo primilo i kakvog ga dalje pronosi.

Različite zadaće

66. Dakle, sva je Crkva pozvana da evangelizira a ipak u njezinu krilu imamo različite evangelizacijske zadaće koje valja izvršiti. Ta različitost slubi u jedinstvu istog poslanja bogatstvo je i ljepota same evangelizacije. O tim zadaćama samo kratki osvrt.

Neka nam najprije bude dopušteno upozoriti na one stranice Evanđelja iz kojih se vidi s kolikom odlučnošću Gospodin povjerava Apostolima ulogu naviještanja Riječi. On ih je izabrao[94], odgajao ih je više godina u svojoj blizini[95], ustanovio ih je[96] i ovlastio[97] kao svjedoke i opunomoćene učitelje poruke spasenja. Dvanaestorica su, međutim, sa svoje strane poslala svoje nasljednike koji, u apostolskom slijedu, nastavljaju s propovijedanjem Radosne vijesti.

Petrov Nasljednik

67. Prema Kristovoj volji, Petrov Nasljednik ima dakle višu slubu naučavanja objavljene istine. Novi Zavjet često spominje kako je Petar »pun Duha Svetoga« u ime svih progovorio[98]. Stoga sv. Leon Veliki govori o njemu da je zaslužio prvenstvo u apostolstvu[99]. Zato i glas Crkve u Papi gleda »najviši vršak — in apice, in specula — apostolstva«[100]. II. vatikanski sabor htio je to iznova potvrditi izjavivši: »Kristov nalog o propovijedanju Evanđelja svakom stvoru (Mk 16,15) tiče se u prvom redu i neposredno biskupa, s Petrom i pod Petrom«[101].

Potpuna, vrhovna i sveopća vlast[102] što ju je Krist povjerio svom Namjesniku radi pastoralnog vodstva svoje Crkve, naročito se dakle sastoji u slubi propovijedanja i promicanja propovijedanja Radosne vijesti spasenja, koju Papa izvršava.

Biskupi i prezbiteri

68. Biskupi, nasljednici Apostola, u jedinstvu s Petrovim Nasljednikom i snagom svoga biskupskog ređenja, primaju vlast da u Crkvi naučavaju objavljenu istinu. Oni su učitelji vjere.

U slubi evangelizacije, kao odgovorni u posebnom smislu, biskupima se pridruuju prezbiteri koji po svećeničkom ređenju »predstavljaju Krista«[103] kao odgojitelji Bojeg naroda u vjeri, propovjednici, odnosno kao slubenici Euharistije i ostalih sakramenata.

Svi mi Pastiri pozvani smo, dakle, da više od drugih članova Crkve budemo svjesni te zadaće. Upravo to je ono posebno u našoj svećeničkoj slubi, to unosi duboko jedinstvo u tisuće poslova koji nas zaokupljaju tijekom dana i ivota, to na poseban način daje obiljeje našem radu, taj cilj koji je nazočan u svakom našem činu: »propovijedati Evanđelje Boje«[104].

Eto jedne značajke našeg identiteta koju nikakva sumnja ne bi smjela načeti, nikakav prigovor pomračiti: unatoč našoj nesposobnosti, za Pastire nas je izabralo milosrđe Natpastira[105] da bismo Boju Riječ naviještali ovlašteno, da bismo Boji narod koji je bio raspršen okupili, da bismo taj Narod hranili znakovima Kristova djelovanja, a to su sakramenti, da bismo ga upravili na put

spasenja, da bismo ga učvršćivali u tom jedinstvu u kojemu smo, na različitim razinama, djelotvorna i iva sredstva, da bismo tu zajednicu koja se oko Krista okuplja neprestano pokretali, u skladu s njenim najbitnijim pozivom. I dok prema svojim ljudskim moćima i Bojom milošću sve to skupa izvršavamo, izvodimo djelo evangelizacije, Mi kao Pastir sveopće Crkve, naša braća biskupi na čelu partikularnih Crkava, a prezbiteri i đakoni u povezanosti sa svojim biskupima kao njihovi suradnici, po zajedništvu koje ima svoje korijene u sakramentu sv. reda i u ljubavi Crkve.

Redovnici

69. Redovnici u svom posvećenom ivotu nalaze naročito sredstvo za uspješnu evangelizaciju. Svojim najdubljim bitkom oni se uključuju u ivot Crkve, edni Boje Posvemašnjosti, pozvani na svetost. Oni upravo svjedoče za tu svetost. Oni su utjelovljenje Crkve koja udi da njome ovlada radikalizam blaenstava. Svojim ivotom oni su znak posvemašnjeg predanja Bogu, Crkvi, braći.

Oni dakle imaju posebnu vanost u području svjedočenja koje je, kao što smo već kazali, za evangelizaciju nešto osnovno. To šutljivo svjedočenje u siromaštvu i lišavanju, u čistoći i jednostavnosti, to predanje u poslušnosti, dok je u isto vrijeme poziv upućen svijetu i Crkvi, moe biti i rječita propovijed kadra dirnuti same nekršćane dobre volje koji su osjetljivi za stanovite vrednote.

U tom smislu, lako naslućujemo kakvu ulogu u evangelizaciji imaju redovnici i redovnice koji se posvećuju molitvi, šutnji, pokori i rtvi. Što se tiče drugih redovnika, oni se u velikom broju izravno daju na naviještanje Krista. Jasno je da i njihov misionarski rad zavisi o hijerarhiji i da se mora usklađivati s pastoralnim djelovanjem koje ona nastoji ostvariti. No, tko ne zna za velik doprinos koji su redovnici dali i koji još uvijek daju u evangelizaciji? Zahvaljujući svojim redovničkim zavjetima, oni su na najizvršniji način dobrovoljci, slobodni da sve ostave i pođu naviještati Evanđelje do kraja zemlje. Oni su vrlo poduzetni i njihov apostolat često ima osebnih crta i oštroomnosti koja izaziva divljenje. Oni su i velikodušni: često ih nalazimo kao misijske predstare, na sebe preuzimaju najveće opasnosti za zdravlje i ivot. Doista, Crkva im mnogo duguje.

Laici

70. Laici koje njihovo posebno zvanje stavlja usred svijeta i pred najraznolikije vremenite zadaće, upravo tu moraju izvršiti jedan naročit oblik evangelizacije.

Njihova prva i neposredna zadaća nije osnivanje i razvitak crkvenih zajednica — to je naročita uloga Pastira —, već moraju nastojati da se ostvare sve one kršćanske i evanđeoske mogućnosti

koje su skrivene, ali se već naslućuju i djeluju u stvarima ovoga svijeta. Vlastito polje njihova evangelizacijskog rada je veliki i sloeni svijet politike, društvenog ivota, gospodarskih odnosa, ali i svijet kulture, znanosti, umjetnosti, međunarodnog ivota, sredstava društvenog priopćivanja, pa neke druge stvarnosti otvorene evangelizaciji kao što je ljubav, obitelj, odgoj djece i mladei, stručni rad, ljudska patnja. Što više bude laika proetih evanđeljem koji se osjećaju odgovornima za te stvarnosti, koji su nesumnjivo u njih uključeni, koji su mjerodavni s obzirom na njihov razvoj i svjesni da u potpunosti treba razviti njihov kršćanski, često prikrit i prigušen doseg, to više će se te stvarnosti, ne gubeći ništa od svoga ljudskog predznaka, naći u slubi izgradnje Kraljevstva Bojeg, odnosno spasenja u Isusu Kristu, otkrivajući svoju onostranu i često nepoznatu dimenziju.

Obitelj

71. U okviru evangelizacijskog apostolata laika, nemoguće je previdjeti evangelizacijsko djelovanje obitelji. U raznim povijesnim trenucima obitelj je s pravom zasluila lijepo ime »kućne Crkve« što je potvrdio i II. vatikanski sabor^[106].

To znači da bi svaka kršćanska obitelj morala nekako imati različite vidove čitave Crkve. Između ostalog, obitelj kao i Crkva mora biti mjesto gdje se Evanđelje prenosi i odakle ono zrači.

U krilu dakle takve obitelji, koja je svjesna svog poslanja, svi njeni članovi evangeliziraju a ujedno su svi evangelizirani. Ne samo da roditelji svojoj djeci prenose Evanđelje već to isto Evanđelje oni mogu primiti i od njih pošto je duboko proivljeno. Obitelji evangeliziraju i mnoge druge obitelji kao i sredinu u kojoj ive.

Isto tako i bračni drugovi u mješovitim brakovima moraju svojoj djeci navijestiti Krista, sa svime što njihovo zajedničko krštenje zahtijeva. Te obitelji imaju ujedno tešku zadaću da budu graditeljice jedinstva.

Mladi

72. Okolnosti nas prisiljavaju da budemo naročito pozorni na mlade. Njihov brojčani priraštaj i sve veća njihova prisutnost u društvu, a i problemi koji ih salijeću, svima moraju biti poticaj da im se u razboritoj revnosti omogući evanđeoski ideal upoznati i po njem ivjeti. S druge strane, moraju mladi koji su u vjeri i molitvi dobro odgojeni biti apostoli mladei. Crkva mnogo računa na tu pomoć, a Mi smo u više navrata očitovali svoje puno povjerenje u te mlade ljude.

Različite slube

73. Tako djelotvorna nazočnost laika u vremenitim stvarnostima zadobiva svoju punu vrijednost. Ne smije se ipak zanemariti ili previdjeti još jedna mogućnost: laici se također mogu osjećati pozvanima da sa svojim Pastirima surađuju u sluenju crkvenoj zajednici, za njen rast i ivot, izvršavajući najrazličnije slube prema milosti i karizmama koje im se Gospodin udostoji udijeliti.

Nismo u stanju zatomiti u sebi veliku radost dok gledamo tolike čete Pastira, redovnika i laika koji su oduševljeni svojim evangelizacijskim poslanjem, koji traže sve prikladnije načine da uspješno navijeste Evanđelje te ohrabrujemo ovo otvaranje koje je u tom smjeru Crkva danas započela. Najprije, to otvaranje razmišljanju, a onda i crkvenim slubama koje su kadre pomladiti i ojačati evangelizacijski dinamizam.

Posve je izvjesno, da uz slube po ređenju kojima se neki postavljaju za Pastire i na poseban način posvećuju slubi u zajednici, Crkva znade i za slube nezaređenih kojima se osiguravaju posebni oblici crkvenog sluenja.

Već letimičan pogled u početke Crkve vrlo je poučan i potiče nas da se okoristimo drevnim iskustvom u pitanju slubi, iskustvom koje je to vrednije što je Crkvi omogućilo da se učvrsti, poraste i raširi. To obaziranje na prošlost valja svakako dopuniti obaziranjem na sadašnje potrebe čovječanstva i Crkve. Napajati se neprestano na tim izvorima punim nadahnuća, ne rtvovati ništa od tih vrednota, znati se prilagoditi sadašnjim zahtjevima i potrebama: to su stupovi koji će pomoći da se mudro iznova traže i pronađu one slube koje Crkva treba i koje će mnogi od njenih članova rado prihvatiti radi veće ivotnosti crkvene zajednice. Te slube imat će istinsku pastoralnu vrijednost ukoliko se budu uspostavljale u poštivanju punog jedinstva, u prihvaćanju smjernica koje daju Pastiri, ti vođe i graditelji crkvenog jedinstva.

Takve slube, nove samo prividno a zapravo duboko povezane sa ivotnim iskustvom koje je Crkva imala u svojoj prošlosti (primjerice, sluba katehete, predmolitelja i predvodnika u pjevanju, slube kršćana koji slue Riječi Bojoj ili pomau braći u potrebama, napokon slube voditelja malih zajednica, odgovornih u apostolskim pokretima itd.), dragocjene su s obzirom na uspostavljanje, ivot i rast Crkve, s obzirom na njenu sposobnost da zrači oko sebe i prema onima koji su daleko. Dugujemo također posebno poštovanje svim onim laicima koji dragovoljno posvećuju dio svog vremena, svojih snaga, a ponekad i sav svoj ivot misijskoj slubi.

Svima koji rade u evangelizaciji neophodna je ozbiljna priprava. To naročito vrijedi za one koji se daju u slubu Riječi. Nošeni uvjerenjem o veličini i bogatstvu Boje Riječi, koje neprestance produbljuju, dok je prenose moraju obratiti najveću pozornost na dostojanstvo, točnost i prilagođenost samog jezika. Poznato je da umijeće govorenja ima danas vrlo veliku vanost. Kako da o tom ne vode brigu propovjednici i katehete?

ivo elimo da biskupi u svakoj partikularnoj Crkvi nastoje oko odgovarajućeg odgoja svih slubenika Riječi. Takva ozbiljna priprava uvećat će kod njih onu prijeko potrebnu sigurnost, ali i oduševljenje da se Isus Krist upravo danas navijesti.

VII.

DUH EVANGELIZACIJE

Hitni poziv

74. Ovaj naš razgovor s našom braćom i ljubljenim sinovima ne bismo htjeli završiti, a da prethodno ne podsjetimo još na nutarnje stavove koji moraju nadahnjivati sve one koji rade u evangelizaciji.

Da, u ime samoga Gospodina Isusa i u ime Apostola Petra i Pavla, Mi bismo htjeli potaknuti sve koji su, zahvaljujući karizmama Duha i poslanju Crkve, pravi blagovjesnici, da budu dostojni tog poziva, da ga izvršavaju ne sustajući pred sumnjom ili strahom, da ne smetnu s uma uvjete u kojima će ta evangelizacija biti ne samo moguća nego djelotvorna i plodna. Uostalom, evo nekih temeljnih uvjeta za koje smatramo shodnim da ih istaknemo.

Pod nadahnućem Duha Svetoga

75. Bez djelovanja Duha Svetoga evangelizacija uopće nije moguća. Nad Isusa iz Nazareta Duh silazi u času krštenja dok glas Očev — »Ovo je Sin moj, Ljubljeni! U njemu mi sva milina!«^[107] — na zamjetljiv način očituje njegovo izabranje i njegovo poslanje. Baš »Duh tada odvede« Isusa u pustinju da izvojuje odlučnu bitku i prođe najveću kušnju prije negoli započne svoje poslanje^[108]. »U sili Duha«^[109] vratio se u Galileju i u Nazaretu započinje propovijedati primijenivši na se odlomak proroka Izaije: »Duh Gospodnji na meni je«. I reče: »Danas se ispunilo ovo Pismo«^[110]. U trenutku kad šalje svoje učenike, dahnuvši u njih govori: »Primitite Duha Svetoga«^[111].

Doista, tek nakon dolaska Duha Svetoga na dan Pedesetnice, Apostoli polaze na sve strane svijeta da započnu veliko djelo evangelizacije, a Petar tumači taj događaj kao ostvarenje Joelova proročanstva: »Izlit ću Duha svoga«^[112]. Petar se napunio Duha Svetoga da bi narodu progovorio o Isusu Sinu Bojem^[113]. Pavao se također »napunio Duha Svetoga«^[114] prije no što se dao na svoju apostolsku slubu, kao i Stjepan kad je izabran za đakona i kasnije za svjedočenja

krvlju[115]. Duh koji je dao da govore Petar, Pavao i Dvanaestorica, nadahnjujući im što su imali reći, sišao je također »na sve koji su slušali besjedu«[116].

Upravo zahvaljujući pomoći Duha Svetoga Crkva raste[117]. On je duša te Crkve. Baš on tumači vjernicima duboki smisao Isusove nauke i njegova otajstva. Upravo on, danas kao i u počecima Crkve, djeluje u svakom blagovjesniku koji mu se prepusti da ga vodi i da u njegova usta stavi do čega on sam ne bi mogao doći, dok u isto vrijeme pripravlja i dušu slušatelja da bude otvorena i prijemljiva za Radosnu vijest i Kraljevstvo koje se naviješta.

Ima u evangelizaciji niz metoda koje su dobre, ali ni najsavršenije od njih ne bi mogle nadomjestiti tiho djelovanje Duha. Bez njega ništa ne vrijedi ni najvještija priprava navjestitelja. I najuvjerljivija oštromnost bez njega je pred ljudskim duhom bespomoćna. Sve psihološke i sociološke do u tančine razrađene sheme bez njega se ubrzo pokazuju bezvrijednima.

Danas u Crkvi proivljavamo povlaštene trenutke Duha. Posvuda ga se nastoji bolje upoznati, onako kako ga Pismo objavljuje. Ljudi su sretni da se mogu prepustiti njegovu gibanju. ele se dati da ih on vodi.

No, ako Duh Boji ima izuzetno mjesto u cjelokupnom ivotu Crkve uopće, to najviše dolazi do izraaja u izvršavanju njena evangelizacijskog poslanja. Nije slučajno da je evangelizacija pravo započela baš u jutro Pedesetnice, pod dahom Duha.

Moglo bi se reći da je Duh Sveti u evangelizaciji glavni činitelj: on svakome daje da naviješta Evanđelje, on iznutra potiče savjesti na primanje i razumijevanje Riječi spasenja[118]. No, ujedno se moe reći da je on i svrha evangelizacije: on sam uzrokuje novo stvaranje, novo čovječanstvo kojemu evangelizacija mora teiti, s jedinstvom u različnosti koje bi evangelizacija u kršćanskoj zajednici morala poticati. Po njemu Evanđelje prodire u bit svijeta jer upravo on uči raspoznavati znakove vremena, Boje znakove, koje evangelizacija uočava i vrednuje unutar ljudske povijesti.

Sinoda biskupa iz 1974., koja je mnogo isticala ulogu Duha Svetoga u evangelizaciji, ujedno je izrazila elju da Pastiri i teolozi — a Mi kaemo: i vjernici obiljeeni pečatom Duha po krštenju — bolje prouče narav i načine djelovanja Duha Svetoga u evangelizaciji u naše doba. Isto elimo i Mi potičući također sve blagovjesnike da neprestance mole Duha Svetoga s vjerom i arom te da se razborito prepuste da ih vodi on kao konačni nadahnitelj u njihovim planovima, u njihovim pothvatima, u njihovu evangelizacijskom djelovanju.

Vjerodostojni svjedoci

76. Promotrimo sada samu osobu blagovjesnika. Često se danas ponavlja da naše vrijeme eđa za

vjerodostojnošću. Tvrdi se naročito o mladima da se oni zgraaju nad izvještačenošću i pretvaranjem te da nadasve trae potpunu istinu i jednostavnost.

Ti »znakovi vremena« moraju nas naći budne. Šutke ili u krik u ponavlja se uvijek jedno te isto pitanje: Vjerujete li vi doista to što propovijedate? ivite li to što vjerujete? Propovijedate li uistinu ono što ivite? — Svjedočanstvo ivota postalo je više nego ikada bitan preduvjet osnovne uspješnosti propovijedanja. Na toj kosini eto nas najednom odgovornih za napredak Evanđelja koje propovijedamo.

Na kraju ovog razmišljanja moemo se zapitati: »Što je s Crkvom deset godina nakon završetka Koncila? Da li je ušla usred svijeta i ostala ipak dosta slobodna i nezavisna da svijetu moe upraviti poruku? Da li je solidarna s ljudima i svjedoči li istovremeno o Bojoj posvemašnjosti? Da li je gorljivija u razmatranju i klanjanju, revnija u misionarskom, karitativnom i osloboditeljskom djelovanju? Da li među kršćanima više nastoji oko uspostavljanja punog jedinstva koje je zajedničko svjedočanstvo 'da svijet uzvjeruje'[\[119\]](#)?«. Svi smo odgovorni gledom na odgovore koji se mogu dati na spomenuta pitanja.

Ohrabujemo, napokon, našu braću u biskupstvu koje je Duh Sveti postavio nadglednicima da pasu Crkvu[\[120\]](#). Ohrabujemo prezbitere i đakone, suradnike biskupa u okupljanju Bojeg naroda i u duhovnom vodstvu mjesnih zajednica. Ohrabujemo redovnike, te svjedoke o Crkvi pozvanoj na svetost, ljude privučene ivotu koji je svjedočanstvo o evanđeoskim blaenstvima. Ohrabujemo laike: kršćanske obitelji, mlade i odrasle, sve koji se bave nekim zanimanjem, vodeće, ne zaboravljajući na siromahe koji su često puni vjere i pouzdanja, sve laike koji su svjesni svoje uloge blagovjesnika u slubi svoje Crkve, ili usred društva i svijeta. Mi kaemo svima: naša revnost u naviještanju treba da izbija iz istinske svetosti ivota koji se hrani molitvom i poglavito ljubavlju Euharistije i treba, kao što kae Koncil, da samim propovijedanjem poraste svetost propovjednika[\[121\]](#).

Suprotno svakom očekivanju, svijet Boga unatoč tolikim znakovima odbijanja ipak trai, hodeći neobičnim putovima, i bolno osjeća potrebu za njim; taj svijet vapi za blagovjesnicima koji će mu govoriti o Bogu koga poznaju i s kojim druguju kao da vide Nevidljivoga[\[122\]](#). Svijet treba i od nas očekuje jednostavnost ivota, duh molitve, ljubav prema svima, naročito prema malenima i siromasima, podlaganje i skromnost, samoprijegor i odricanje. Bez biljega takve svetosti naša riječ teško da će naći puta u srca ljudi našeg vremena. U opasnosti je da bude uzaludna i besplodna.

Graditelji jedinstva

77. Snaga evangelizacije bit će mnogo manja ako su oni koji Evanđelje naviještaju među sobom podijeljeni raznim razdorima. Nije li to jedna od najvećih nevolja za današnju evangelizaciju? Kako

oni kojima je naše propovijedanje namijenjeno ne bi bili smućeni, zbunjeni, ako ne i sablanjeni ako im se čini da je Evanđelje koje im propovijedamo rastrgano doktrinalnim razmiricama, ideološkim podjelama ili uzajamnim optuivanjem među kršćanima, zavisno o tome koliko se međusobno razlikuju u svom gledanju na Krista, na Crkvu, ili čak zbog različitih shvaćanja društva i ljudskih institucija?

Gospodin nam u svojoj duhovnoj oporuci kaže da jedinstvo među njegovim učenicima nije samo dokaz da smo njegovi nego također dokaz da je njega Otac poslao, dakle provjera vjerodostojnosti kršćana i samoga Krista. Mi kao blagovjesnici nipošto ne bismo smjeli ljudima davati sliku ljudi koji su razdijeljeni raznim svađama i podjelama kojima se ništa ne gradi, već sliku ljudi utvrđenih u vjeri, ljudi koji su kadri za susret iznad stvarnih napetosti na temelju zajedničkog, iskrenog i nesebičnog traženja istine. Da, sudbina evangelizacije nedvojbeno je povezana sa svjedočanstvom jedinstva koje Crkva daje. Eto izvorišta opasnosti, ali i okrepe.

Na ovom mjestu htjeli bismo znak jedinstva među kršćanima pokazati kao put i sredstvo evangelizacije. Podijeljenost među kršćanima teška je činjenica koja baca ljagu na samoga Krista. II. vatikanski sabor nedvosmisleno i odlučno tvrdi da »donosi štetu svetoj zadaći da se evanđelje naviješta svakom stvorenju i mnogima zatvara pristup k vjeri«^[123]. Eto, zašto smo, navješćujući Svetu godinu, smatrali potrebnim pozvati sve vjernike katoličkog svijeta da »pomirenje svih ljudi s Bogom, našim Ocem, zapravo pretpostavlja ponovno uspostavljanje zajedništva među onima koji su već u vjeri upoznali i prihvatili Isusa Krista kao Gospodina milosrđa koji oslobađa ljude i sjedinjuje ih u Duhu ljubavi i istine«^[124].

Stoga, s velikim pouzdanjem gledamo na napore što se u kršćanskom svijetu čine oko uspostave potpunog jedinstva koje je Krist htio. A sv. Pavao nas ohrabruje: »Nada pak ne postiđuje«^[125]. Unatoč tome da Mi uvijek radimo na tome kako bismo od Gospodina postigli puno jedinstvo, eljeli bismo da se više moli. Osim toga, usvajamo elju Otaca III. Općeg zasjedanja Sinode biskupa da s našom kršćanskom braćom s kojom još nemamo potpuno jedinstvo odlučnije surađujemo, polazeći od Krista i zajedničke baštine vjere, kako bismo već sada u zajedničkom poslu evangelizacije mogli zajedno i bogatije svijetu svjedočiti o Kristu. Na to nas nagoni Kristova zapovijed, to je zahtjev djela propovijedanja i svjedočenja u prilog Evanđelju.

U slubi istine

78. Evanđelje za koje smo odgovorni ujedno je riječ istine. To je istina koja oslobađa^[126] i koja jedina daje mir srca, baš ono što ljudi traže kad im Radosnu vijest naviještamo. Istina o Bogu, o čovjeku i njegovu tajanstvenom određenju, istina o svijetu. Teška istina koju uvijek iznova tražimo u Bojoj Riječi i kojoj mi nismo, ponavljamo, ni gospodari ni vlasnici nego čuvari, glasnici i sluge.

Od svakog blagovjesnika očekuje se da istinu poštuje, tim više što je istina koju on produbljuje i prenosi zaista objavljena i prema tome više od svega drugog dijelak prve istine koja je sam Bog. Propovjednik Evanđelja bit će dakle čovjek koji, čak uz cijenu vlastita odricanja i patnje, uvijek teži za istinom koju mora prenositi drugima. On istinu nikad ne izdaje niti je zataškava u elji da se svidi ljudima, da iznenadi ili da povrijedi, da bude osebujan ili da se pokaže. On se istini ne protivi. On objavljenu istinu ne čini nerazumljivom zbog svoje lijenosti da istrauje, zbog svoje lagodnosti, zbog straha. Ne zanemaruje njeno proučavanje. Služi joj umjesto da je zarobi.

Pastiri vjernog naroda! Naša pastoralna služba sili nas da čuvamo, branimo i prenosimo istinu bez obzira na rube. Primjer takve ljubavi prema istini ostavili su nam toliki izvrsni i sveti Pastiri, u mnogim junačkim zgodama. Bog istine očekuje i od nas da joj i mi budemo budni branitelji i odani propovjednici.

Vi učeni ljudi, bilo da ste teolozi, egzegeti, povjesničari! Djelu evangelizacije potrebna su vaša neumorna istraivanja, kao i vaša oprezna tankoćutnost u prenošenju istine kojoj vas vaša proučavanja približavaju, ali koja uvijek ostaje veća od ljudskog srca, jer to je istina Boja.

Roditelji i učitelji! Vaša zadaća koju mnogi suvremeni sukobi ne čine baš lakom je u tome da pomognete svojoj djeci i svojim učenicima u otkrivanju istine, uključivši vjersku i duhovnu istinu.

Vođeni ljubavlju

79. Djelo evangelizacije pretpostavlja da blagovjesnik prema onima koje evangelizira ima uvijek sve veću bratsku ljubav. Uzor blagovjesnika, Apostol Pavao, piše Solunjanima riječi koje su ujedno uzor i svima nama: »Tako, puni ljubavi prema vama, htjedismo vam predati ne samo Evanđelje Boje nego i naše duše, jer ste nam omiljeli«^[127]. Kakva je to ljubav? Više no ljubav odgojitelja, to je očinska ljubav; dapače, majčinska^[128]. Ljubav što je gospodin očekuje od svakog propovjednika Evanđelja, od svakog graditelja Crkve. Skrb da se drugima daruje istina, da ih se uvede u Jedinstvo, jedan je od znakova te ljubavi. Isto tako, znak takve ljubavi imamo i onda kad se netko bez pridraja i vraćanja preda navješćivanju Isusa Krista. Dopustite, da spomenemo još neke znakove te ljubavi.

Prvi je poštivanje religioznog i duhovnog položaja osoba kojima se Evanđelje naviješta. Poštivanje njihova ritma koji se ne smije prekomjerno poremetiti. Poštivanje njihove savjesti i njihova uvjerenja da se s njima ne bi postupilo bezobzirno.

Znak te ljubavi jest također nastojanje da se drugi čovjek ne povrijedi, naročito ako je nejak u vjeri^[129], raznim tvrdnjama koje upućenima mogu biti jasne ali vjernicima mogu biti izvor smutnje i sablazni, kao rane na duši.

Isto tako, znak takve ljubavi očituje se u nastojanju da se kršćanima ne prenose sumnje ili nesigurne stvari koje su plod loše usvojene učenosti već da se prenose čvrste istine ukorijenjene u Bojoj Riječi. Za svoj kršćanski ivot vjernici trebaju upravo te sigurne istine; na njih imaju i pravo, kao djeca Boja koja se, u njihovu naručju, posve predaju zahtjevima ljubavi.

S gorljivošću svetih

80. Naš poziv nadahnjuje se na gorljivosti najvećih propovjednika i navjestitelja Evanđelja koji su svoj ivot posvetili apostolatu. Istaknuli bismo među njima one koje smo u Svetoj godini predložili vjernicima na štovanje. Oni su znali nadvladati premnoge teškoće koje su stajale na putu evangelizacije.

I naše doba znade za mnoge takve zapreke. Dosta je da među njima spomenemo samo nedostatak revnosti; to je tim tee što dolazi iznutra; pokazuje se kao umornost i razočaranje, kao otupjelost i nezainteresiranost, a posebno kao nedostatak veselja i nade. Bodrimo stoga sve one koji na nekoj osnovi ili u nekom stupnju imaju zadaću evangeliziranja da u sebi snae tu gorljivost u duhu^[130].

U prvom redu, ta gorljivost od nas zahtijeva da se ne sluimo kojekakvim smicalicama koje nas mogu osloboditi od dunosti naviještanja. Najpodmuklije su među njima svakako one koje ele naći uporišta u nauci Koncila.

Tako se često u raznim oblicima govori: nametanje neke istine, pa neka je to i istina Evanđelja, nametanje jednog puta, pa neka je to i put spasenja, zapravo je nasilje nad vjerskom slobodom. Uostalom, dodaju, zašto naviještati Evanđelje kad se svi ljudi mogu spasiti po iskrenosti srca? Poznato je da su svijet i povijest puni »klica Riječi«: nije li zapravo obmanjivanje kad se hoće unositi Evanđelje tamo gdje je već sam Gospodin bacio te klice?

Tko god se potruđi da na temelju saborskih dokumenata dublje prouči pitanja koja se ovdje tek površno dodiruju, naći će posve drukčije gledanje na te stvari.

Sigurno je da bi pogrešno bilo kad bismo nešto naturali savjesti svoje braće. Ali je sasma nešto drugo ako se toj savjesti, u punoj jasnoći i posvemašnjem poštivanju slobode izbora, ponudi evanđeoska istina i spasenje u Isusu Kristu, nastojeći da se izbjegne »svaki način djelovanja za koji bi se moglo činiti da odiše pritiskom ili nečasnim ili manje poštenim nagovaranjem«^[131]. Daleko od toga da je to napad na vjersku slobodu: to je poštivanje te slobode koja moe izabrati put što ga sami nevjernici smatraju časnim i uzvišenim. Zar je dakle zločin protiv slobode drugoga ako se u radosti propovijeda Radosna vijest koju smo po Gospodnjem milosrđu saznali?^[132] I zašto bi samo la i zabluda, srozavanje i pornografija, imali pravo da se nude i često naalost upravo

naturaju posredstvom razorne propagande sredstava društvenog priopćivanja, popustljivošću zakonodavstva, strahom dobrih i drzovitošću opakih? Blagovjesniku je više dunost negoli njegovo pravo da s velikom obazrivošću ponudi Krista i njegovo Kraljevstvo. Isto tako, ljudi njegova braća imaju pravo da od njega prime navještaj o Radosnoj vijesti spasenja. To spasenje Bog moe izvesti u kome On hoće i po izvanrednim putovima koje samo on poznaje[133]. No njegov Sin došao je upravo zato da nam svojom riječju i svojim ivotom objavi redovite putove spasenja. A nama je zapovjedio da tu objavu istom snagom prenosimo drugima. Neće biti na odmet da svaki kršćanin i svaki blagovjesnik u molitvi produbi ovu misao: ljudi će se moći spasiti i drugim putovima, zahvaljujući milosrđu Bojem, čak ako im mi i ne navijestimo Evanđelje; no mi, moemo li se mi spasiti ako iz nemara, straha, stida — da, sv. Pavao za to kae »stidjeti se Evanđelja«[134] — ili zbog povoda za lanim idejama propustimo naviještanje? Jer to bi bila izdaja Bojeg poziva koji hoće da po glasu slubenika Evanđelja sjeme proklijaja; i o nama ovisi hoće li nastati stablo i hoće li ono donijeti puni urod.

Očuvajmo dakle revnost duha. Čuvajmo slatku i okrepljujuću radost naviještanja, pa i onda kad treba sijati u suzama. Neka to bude i kod nas — kao i kod Ivana Krstitelja, kod Petra i Pavla, kod drugih Apostola, kod mnoštva divnih blagovjesnika tijekom crkvene povijesti — nutarnji zanos koji nitko i ništa ne moe ugušiti. Neka to bude velika radost naših darovanih ivota. I neka svijet našeg vremena koji trai, sad u tjeskobi, sad u nadi, uzmogne primiti Radosnu vijest ne od tunih i malodušnih, nestrpljivih i tjeskobnih navjestitelja nego od slubenika Evanđelja čiji ivot iaruje arom, koji su prvi u sebe primili Kristovu radost i koji dragovoljno na kocku stavljaju svoj ivot da bi Kraljevstvo bilo naviješteno i da bi se Crkva zasadila usred svijeta.

ZAKLJUČAK

Naputak Svete godine

81. Eto dakle krika, braćo i sinovi, što provaljuje iz dna našeg srca i odjek je glasa naše braće koja su se okupila na trećem Općem zasjedanju Sinode biskupa. Eto naputka što smo ga htjeli dati na kraju ove Svete godine koja nam je omogućila da više nego ikad uočimo potrebe i zov mnoštva braće, kršćana i nekršćana, koji od Crkve očekuju Riječ spasenja.

Neka svjetlost Svete godine, koja je milijunima savjesti pomirenih s Bogom zasjala u partikularnim Crkvama i u Rimu, uzmogne i nakon Jubileja, kroz programe pastoralnog djelovanja kojem je evangelizacija njegov temeljni vid, obasjavati i slijedeće godine koje su prethodnica novog stoljeća, a ujedno prethodnica trećega kršćanskog tisućljeća!

Marija, Zvijezda evangelizacije

82. Veseli nas da tu elju moemo izručiti u ruke i srce Presvete Djevice Marije, Bezgrešne, na ovaj dan koji joj je naročito posvećen, o desetoj obljetnici završetka II. vatikanskog sabora. Na prvom koraku evangelizacije pod djelovanjem Duha Svetoga, ujutro prvih Duhova, ona je predvodila u molitvi: neka ona bude Zvijezda uvijek nove evangelizacije koju Crkva, poslušna zapovijedi svoga Gospodina, mora promicati i izvršavati, naročito u ova tako teška vremena koja su ujedno tako puna nade!

U ime Krista vas, vaše zajednice, vaše obitelji, sve koji su vam povjereni Mi blagoslivljamo riječima Apostola Pavla koje je on upravio Filipljanima: »Zahvaljujem Bogu svome kad vas se god sjetim. Uvijek se, u svakoj svojoj molitvi, za vas s radošću molim zbog vašeg udjela u Evanđelju (...). Ta, ja vas nosim u srcu jer (...) u obrani i utvrđivanju Evanđelja svi ste vi suzajedničari moje milosti. Bog mi je, doista, svjedok koliko udim za svima vama srcem Isusa Krista!«^[135].

Dano u Rimu, kod Svetog Petra, 8. prosinca 1975., na Blagdan Bezgrešnog Začeca Blaene Djevice Marije, trinaeste godine našeg Pontifikata.

Papa Pavao VI

[1] Usp. Lk 22,32.

[2] 2 Kor 11,28.

[3] II. vatikanski sabor, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad Gentes**, br. 1: AAS 58 (1966), p. 947; hrv. izd.: **Dokumenti**, KS, Zagreb, 1972, str. 278.

[4] Usp. Ef 4,24; 2,15; Kol 3,10; Gal 3,27; Rim 13,14; 2 Kor 5,17.

[5] 2 Kor 5,20.

[6] Usp. Pavao VI., Govor na zatvaranju trećeg Općeg zasjedanja Sinode biskupa (26. listopada 1974): AAS 66 (1974) pp. 634-635, 637.

[7] AAS 65 (1973), p. 383.

[8] 2 Kor 11,28.

[9] 1 Tim 5,17.

[10] 2 Tim 2,15.

[11] Usp. 1 Kor 2,5.

[12] Lk 4,43.

[13] Isto.

[14] Lk 4,18; usp. Iz 61,1.

[15] Usp. Mk 1,1; Rim 1,1-3.

[16] Usp. Mt 6,33.

[17] Usp. Mt 5,3-12.

[18] Usp. Mt 5-7.

[19] Usp. Mt 10.

[20] Usp. Mt 13.

[21] Usp. Mt 18.

[22] Usp. Mt 24-25.

[23] Usp. Mt 24,36; Dj 1,7; 1 Sol 5,1-2.

[24] Usp. Mt 11,12; Lk 16,16.

[25] Usp. Mt 4,17.

[26] Mk 1,27.

[27] Lk 4,22.

[28] Iv 7,46.

[29] Lk 4,43.

[30] Iv 11,52.

[31] Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o boanskoj Objavi **Dei Verbum**, br. 4; AAS 58 (1966), pp. 818-819. Hrv. prijev. **Dokumenti**, KS, Zagreb 1972, str. 223.

[32] I Pt 2,9

[33] Usp. Dj 2,11.

[34] Lk 4,43.

[35] 1 Kor 9,16.

[36] Izjava sinodalnih Otaca, br. 4: **L'Osservatore Romano** (27. listopada 1974), p. 6.

[37] Mt 28,19.

[38] Dj 2,41.47.

[39] Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen Gentium**, br. 8: AAS 57 (1965), p. 11. Hrv. prijev. **Dokumenti**, KS, Zagreb 1972, str. 57-58. Usp. još Dekret o misijskom djelovanju Crkve **Ad Gentes**, br. 5: AAS 58 (1966), str. 951-952; hrv. prijev. str. 280-281.

[40] Usp. Dj 2,42-46; 4,32-35; 5,12-16.

[41] Usp. Dj 2,11; 1 Pt 2,9.

[42] Usp. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad Gentes**, br. 5, 11-12: AAS 58 (1966), str. 951-952, 959-961. Hrv. prijev, str. 280-281, 285-286.

[43] Usp. 2 Kor 4,5; Sv. Augustin, **Sermo XLVI**, De Pastoribus: CCLXLI, pp. 529-530.

[44] Lk 10,16; usp. Sv. Ciprijan, **De unitate Ecclesiae**, 14: PL 4, 527; Sv. Augustin, **Enarrat.** 88, **sermo** 2,14; PL 37, 1140; Sv Ivan Zlatousti, **Hom. de capto Eutropio**, 6: PG 52, 402.

[45] Ef 5,25.

[46] Otk 21,5; usp. 2 Kor 5,17; Gal 6,15.

[47] Usp. Rim 6,4.

[48] Usp. Ef 4,23-24; Kol 3,9-10.

[49] Usp. Rim 1,16; 1 Kor 1,18; 2,4.

[50] Usp. br. 53: AAS 58 (1966), str. 1075. Hrv. prijev. str. 388.

[51] Usp. Tertulijan, **Apologeticum**, 39: CCL I, str. 150-153; Minucije Feliks, **Octavius**, 9 i 31: CSLP, Torino 1963 2, str. 11-13, 47-48.

[52] 1 Pt 3,15.

[53] Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen Gentium**, brojevi 1, 9 i 48: AAS 57 (1965), str. 5, 12-14, 53-54; hrv. prijev. str. 52, 58-59, 88-90. Zatim Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu **Gaudium et Spes**, broj. 42 i 45: AAS 58 (1966), str. 1060-1061, 1065-1066; hrv. prijev. str. 377-378, 381. Usp. još Dekret o misijskom djelovanju Crkve **Ad Gentes**, br. 1 i 5: ASS 58 (1966), str. 947, 951-952; hrv. prijev. str. 278, 280-281.

[54] Usp. Rim 1,16; 1 Kor 1,18.

[55] Usp. Dj 17, 22-23.

[56] 1 Iv 3,1; usp. Rim 8,14-17.

[57] Usp. Ef 2,8; Rim 1,16. Usp. Kongregacija za nauk vjere, Declaratio ad fidem tuendam in mysteria Incarnationis et SS. Trinitatis a quibusdam recentibus erroribus (21. veljače 1972): AAS 64 (1972), str. 237-241.

[58] Usp. 1 Iv 3,2; Rim 8,29; Fil 3,20-21. Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen Gentium**, br. 48-51: AAS 57 (1965), str. 53-58; hrv. prijev. str. 88-92.

[59] Usp. Kongregacija za nauk vjere, Declaratio circa Catholicam Doctrinam de Ecclesia contra nonnullos errores hodiernos tuendam (24. lipnja 1973): AAS 65 (1973), str. 396-408.

[60] Usp. II. vatikanski sabor, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu **Gaudium et Spes**, br. 47-52: AAS 58 (1966), str. 1067-1074; hrv. prijev. str. 382-388. Usp. Pavao VI, Enciklika **Humanae vitae**: AAS 60 (1968), str. 481-503. Hrv. prijev.

[61] Govor prilikom otvorenja trećeg Općeg zasjedanja Sinode biskupa (27. rujna 1974): AAS 66 (1974), str. 562.

[62] Isto.

[63] Govor »Campesinosima« (23. kolovoza 1968): AAS 60 (1968), p. 623.

[64] Pavao VI, Govor u Bogoti prigodom »Dana razvoja« (23. kolovoza 1968): AAS 60 (1968), p. 627; usp. sv. Augustin, **Epistola** 229, 2: PL 33, 1020.

[65] Govor na završetku trećega Općeg zasjedanja Sinode biskupa (26. listopada 1974): AAS 66 (1974), p. 637.

[66] Govor u Generalnoj audijenciji od 15. listopada 1975: usp. **L'Osservatore Romano**, 17. listopada 1975, p. 1.

[67] Govor članovima Laičkog savjeta (2. listopada 1974): AAS 66 (1974), p. 568.

[68] Usp. 1 Pt 3,1.

[69] Rim 10,14.17.

[70] Usp. 1 Kor 2,1-5.

[71] Rim 10,17.

[72] Usp. Mt 10,27; Lk 12,3.

[73] Mk 16,15.

[74] Usp. Sv. Justin, I **Apologia**, 46, 1-4; II **Apologia** 7 (8), 1-4; 10, 1-3; 13, 3-4: **Florilegium Patristicum** II, Bonn 1911 2, pp. 81, 125, 129, 133; Klement Aleksandrijski, **Stromata** I, 19, 91, 94: S Ch 30, pp. 117-118; 119-120; Ekumenski II. vatikanski sabor, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad Gentes**, br. 11. AAS 58 (1966), p. 960; hrv. prijev. str. 285-286; Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen Genitum**, br. 17: AAS 57 (1965), p. 21; hrv. prijev. str. 64-65.

[75] Euzebij Cezarejski, **Praeparatio Evangelica**, I, 1: PG 21, 26-28; usp. II. vatikanski ekumenski sabor. Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen Gentium**, br. 16: AAS 57 (1965), p. 20; hrv. prijev. str. 64.

[76] Usp. Ef 3,8.

[77] H. de Lubac, S. J., **Le drame de l'humanisme athée**, Ed. Spes, Paris 1945.

[78] Usp. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu **Gaudium et spes**, br. 59: AAS 58 (1966), p. 1080; hrv. prijev. str. 392.

[79] 1 Tim 2,4.

[80] Mt 9,36; 15,32.

[81] Rim 10,15.

[82] Deklaracija o vjerskoj slobodi **Dignitatis humanae**, br. 13: AAS 58 (1966), p. 939; hrv. prijev. str. 271-272; usp. također. Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen gentium**, br. 5: AAS 57 (1965), pp. 7-8; hrv. prijev. str. 54; Dekret o misijskom djelovanju Crkve **Ad gentes**, br. 1: AAS 58 (1966), p. 947; hrv. prijev. str. 278.

[83] Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 35: AAS (1966), p. 983; hrv. prijev. str. 303.

[84] Sv. Augustin, **Enarrat. in Ps** 44, 23; CCLXXXVIII, p. 510; usp. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 1: AAS 58 (1966), p. 947; hrv. prijev. str. 278.

[85] Sv. Grgur Veliki, **Homil. in Evangelia**, 19, 1: PL 76, 1154.

[86] Dj 1,8; usp. **Didachè**, 9. 1: Funk, **Patres Apostolici** 1,22.

[87] Mt 28,20.

[88] Usp. Mt 13,32.

[89] Usp. Mt 13,47.

[90] Usp. Iv 21,11.

[91] Usp. Iv 10,1-16.

[92] Usp. II. vatikanski ekumenski sabor, Konstitucija o svetoj liturgiji **Sacrosanctum Concilium**, br.

37-38: AAS 56 (1964), p. 110; hrv. prijev. str. 17-18. Usp. još ostale liturgijske knjige i dokumente koje je Sveta Stolica objavila nakon toga u cilju provođenja liturgijske obnove koju je zamislio Sabor.

[93] Govor na zatvaranju trećega Općeg zasjedanja Sinode biskupa (26. listopada 1974): AAS 66 (1974), p. 636.

[94] Usp. **Iv** 15,16; **Mk** 3,13-19; **Lk** 6, 13-16.

[95] Usp. **Dj** 1,21-22.

[96] Usp. **Mk** 3,14.

[97] Usp. **Mk** 3,14-15; **Lk** 9,2.

[98] **Dj** 4,8; usp. **Dj** 2,14; 3,12.

[99] Usp. Sv. Leon Veliki, **Sermo** 69, 3; **Sermo** 70, 1-3 **Sermo** 94, 3; **Sermo** 95, 2: **Sources chrétiennes** 200, p. 50-52; 58-66; 258-260; 268.

[100] Usp. I. lionski ekumenski sabor, Konstitucija **Ad apostolicae dignitatis: Conciliorum Oecumenicorum Decreta**, Ed. Istituto per le scienze religiose, Bologna 1973 3, p. 278; ekumenski sabor u Vienne, Konstitucija **Ad providam Christi**, ed. cit., p. 343; V. lateranski ekumenski sabor, Konstitucija **In apostolici culminis**, ed. cit., p. 608; Konstitucija **Postquam ad universalis**, ed. cit., p. 609; Konstitucija **Supernae dispositionis**, ed. cit., p. 614; Konstitucija **Divina disponente clementia**, ed. cit., p. 638.

[101] Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 38: AAS 58 (1966), p. 985. Hrv. prijev. str. 304-305.

[102] Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen gentium**, br. 22: AAS 57 (1965), p. 26. Hrv. prijev. str. 72.

[103] Usp. II. vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen gentium**, brojevi 10, 37: AAS 57 (1965), p. 14, 43; hrv. prijev. str. 59-60, 80-81; Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 39: AAS 58 (1966), p. 986; hrv. prijev. str. 305-306; Dekret o slubi i ivotu prezbitera **Presbyterorum ordinis**, br. 2, 12, 13: AAS 58 (1966), str. 992, 1010, 1011; hrv. prijev. str. 316-318, 328-329, 329-330.

[104] Usp. **1 Sol** 2,9.

[105] Usp. **1 Pt** 5,4.

[106] Dogmatska konstitucija o Crkvi **Lumen gentium**, br. 11: AAS 57 (1965), str. 16; hrv. prijev. str. 60-61; Dekret o apostolatu laika **Apostolicam actuositatem**, br. 11: AAS 58 (1966), p. 848; hrv. prijev. str. 244-245; Sv. Ivan Zlatousti, **In genesim Serm.** VI, 2; VII, 1: PG 54, 607-608.

[107] **Mt** 3,17.

[108] **Mt** 4,1.

[109] **Lk** 4,14.

[110] **Lk** 4,18.21; usp. **Iz** 61,1.

[111] **Iv** 20,22.

[112] **Dj** 2,17.

[113] Usp. **Dj** 4,8.

[114] **Dj** 9,17.

[115] Usp. **Dj** 6,5.10; **7,55**.

[116] Usp. **Dj** 10,44.

[117] Usp. **Dj** 9,31.

[118] Usp. II. vatikanski ekumenski sabor, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 4: AAS 58 (1966), pp. 950-951; hrv. prijev. str. 280.

[119] **Iv** 17,21.

[120] Usp. **Dj** 20,28.

[121] Usp. II. vatikanski ekumenski sabor, Dekret o slubi i ivotu prezbitera **Presbyterorum ordinis**, br. 13: AAS 58 (1966), p. 1011; hrv. prijev. str. 329-330.

[122] Usp. **Heb** 11,27.

[123] Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 6: AAS 58 (1966), pp. 954-955; hrv. prijev. str. 281-283; usp. Dekret o ekumenizmu **Unitatis redintegratio**, br. 1: AAS 57 (1965), pp. 90-91; hrv. prijev. str. 116-117.

[124] Bula **Apostolorum Limina**, VII: AAS 66 (1974), p. 305.

[125] **Rim** 5,5.

[126] Usp. **Iv** 8,32.

[127] **1 Sol** 2,8; usp. **Fil** 1,8.

[128] Usp. **1 Sol** 2, 7-11; **1 Kor** 4,15: **Gal** 4,19.

[129] Usp. **1 Kor** 8,9-13; **Rim** 14,15.

[130] Usp. **Rim** 12,11.

[131] Usp. II. vatikanski ekumenski sabor, Deklaracija o vjerskoj slobodi **Dignitatis humanae**, br. 4: AAS 58 (1966), p. 93; hrv. prijev. str. 266-267.

[132] Usp. **isto**, br. 9-14, n. mj. str. 935-940; hrv. prijev. str. 269-273.

[133] Usp. II. vatikanski ekumenski sabor, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve **Ad gentes**, br. 7: AAS 58 (1966), p. 955; hrv. prijev. 283.

[134] Usp. **Rim** 1,16.

[135] **Fil** 1,3-4, 7-8.
